

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ANTROPOMORFNÍ METAFORY V ČEŠTINĚ A ŠPANĚLŠTINĚ: ANALÝZA
NELITERÁRNÍCH TEXTŮ

Vedoucí práce: doc. Mgr. Miroslava Aurová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Štěpánka Dudová

Studijní obor: Španělský jazyk

Ročník: 3.

2018

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 17.7 2018

.....
Štěpánka Dudová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala za cenné rady doc. Mgr. Miroslavě Aurové, Ph.D. za věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích v průběhu vypracování diplomové práce.

Anotace

Cílem naší práce je analyzovat 500 neliterárních textů v korpusu českého jazyka a 500 neliterárních textů v korpusu španělského jazyka. Při analyzování úryvků se budeme zaměřovat na hledání různorodých kontextů, které budou obsahovat antropomorfní metafory s předem určeným výrazem *hlava* pro český jazyk a *la cabeza* pro jazyk španělský. Tyto kontexty rozdělíme dle jejich významu a v závěru práce vyhledané texty aplikujeme na schéma metafory z pohledu autorky Ireny Vaňkové a autorů George Lakoffa a Marka Johnsona. V úplném závěru práce zhodnotíme, v jakém frekvenčním poměru si česky a španělsky psané úryvky odpovídají.

Annotation

The aim of our work is to analyze 500 non-literary texts in the corpus of the Czech language and 500 non-literary texts in the corpus of the Spanish language. When analyzing snippets, we will focus on searching for diverse contexts that will contain antropomorphic methaphors with a predetermined expression *head*, for Czech language and *la cabeza*, for Spanish language. We will divide these contexts according to their meaning, and at the end of the work we will apply our found texts to the studies of metaphor from the point of view of the author of Irena Vaňková and the authors of George Lakoff and Mark Johnson. At the very end of the thesis, we will apprise the frequency of the Czech and Spanish samples.

Obsah:

Úvod

1. Teoretická část	11
2. Metafora a metonymie v literatuře	13
2.1 Funkce metaforý.....	14
2.1.1 Stylistická a emocionální funkce.....	14
2.1.2 Asociativní funkce.....	15
2.1.3 Sémantická funkce.....	15
2.1.4 Komunikační funkce.....	16
2.1.5 Gnoseologická funkce.....	16
2.1.6 Mentálně operativní funkce.....	16
2.1.7 Subjektivně hodnotící funkce.....	16
2.1.8 Estetická funkce.....	17
2.2 Dělení metafor.....	17
2.2.1 Elementární metaforý.....	17
2.2.1.1 Metaforické epiteton.....	17
2.2.1.2 Metaforická genitivní vazba.....	17
2.2.1.3 Metaforická adjektivně genitivní vazba.....	18
2.2.1.4 Definiční metafora.....	18
2.2.2 Větné metaforý.....	19
2.2.2.1 Elementární větné metaforý.....	19
2.2.2.2 Složené větné metaforické formy.....	20
2.2.3 Personifikace.....	20
2.2.4 Animizace.....	21
2.2.5 Naturifikace.....	21
2.2.6 Synestézie.....	22
2.2.7 Oxymorón.....	23
3. Antropomorfizace	25
4. Kognitivní lingvistika	29
5. Antropocentrismus	30
6. Metaforý v pojetí G. Lakoffa a M. Johnsona	31
a) Strukturní metaforý.....	33
b) Orientační metaforý.....	33
c) Ontologické metaforý.....	34

d) Personifikace.....	35
6.1 Prototypovost.....	36
6.2 Radiální kategorie.....	38
6.3 Polysémie.....	39
7. Praktická část.....	41
7.1 Kontexty, ve kterých se vyskytují jednotlivá konceptuální pole španělského ekvivalentu <i>la cabeza</i>	45
7.1.1 Fyzická hlava.....	47
7.1.2 Hlava jako sídlo mysli.....	49
7.1.3 Hlava jako sídlo rozumu a talentu.....	51
7.1.4 Hlava jako přední či vrchní část.....	52
7.1.5 Hlava jako osoba v čele.....	53
7.1.6 Metonymie spojená s pohyby hlavy.....	54
7.1.7 Synekdocha <i>pars pro toto</i>	58
7.1.8 Ostatní výskyty.....	60
7.2 Kontexty, ve kterých se vyskytují jednotlivá konceptuální pole českého ekvivalentu <i>hlava</i>	64
7.2.1 Fyzická hlava.....	65
7.2.2 Hlava jako sídlo mysli.....	67
7.2.3 Hlava jako osoba v čele.....	70
7.2.4 Hlava jako tvar věci.....	71
7.2.5 Hlava jako sídlo talentu, rozumu a schopnosti.....	71
7.2.6 Kombinace metafory speciální a ontologické.....	73
7.2.7 Metafora ztráty života.....	74
7.2.8 Metonymie spojená s pohyby hlavy.....	74
7.2.9 Synekdocha <i>pars pro toto</i>	76
7.2.10 Vlasy.....	77
7.2.11 Ostatní.....	77
7.3 Porovnání frekvence korpusových výskytů v českém a španělském jazyce.....	81
7.4 Obrazná pojmenování podle autorky Ireny Vaňkové a její knihy <i>Nádoba plné řeči</i>	83
7.5 Obrazná pojmenování podle autorů G. Lakoffa a M. Johnsona a jejich knihy <i>Metafory, kterými žijeme</i>	87

7.6 Závěr.....	91
7.7 Resumé.....	93
Použitá literatura.....	97

Úvod

Naše diplomová práce se bude zaměřovat na antropomorfní metafory v češtině a španělštině v neliterárních textech. Z důvodu rozsáhlého obsahu pojmů vhodných pro analýzu jsme vybrali podstatné jméno *hlava* jako výraz, který je obsažen v široké škále antropomorfních metafor. Ačkoliv si tuto skutečnost jako běžní uživatelé jazyka neuvědomujeme, s výrazem *hlava* spojujeme různorodé kontexty v našem každodenním životě. Na korpusové jednotky budeme nahlížet a analyzovat je z perspektivy kognitivní lingvistiky.

Naším cílem je analyzovat 500 výsledků ve španělském korpusu a 500 výsledků v českém korpusu obsahující výraz *la cabeza* a *hlava*. V těchto výskytech se budeme zaměřovat na význam podstatného jména *la cabeza*, pro španělský korpus a *hlava*, pro český korpus. Významy v kontextech následně porovnáme a okomentujeme.

V teoretické části nejprve představíme pojmy *metafora* a *metonymie*. Po nastínění jednotlivých funkcí metafor bude následovat dělení metafor. Metafory rozdělíme do 7 kapitol, ve kterých je následně popíšeme. Dále se zaměříme na pojmy jako *antropomorfizace*, *kognitivní lingvistika* a *antropocentrismus*. Samostatná kapitola bude věnovaná autorům G.Lakoffovi a M.Johnsonovi a jejich pojetí metafor. V závěru teoretické části představíme termíny jako *prototypovost*, *radiální kategorie* či *polysémie*.

V praktické části se budeme zabývat analýzou vyhledaných příkladů. Pro každý jazyk jsme určili hranici 500 prvních výskytů v korpusu. Jednotku *hlava* v českém jazyce jsme hledali v *Českém národním korpusu*, přičemž jsme do vyhledávaných kritérií zadali pouze neliterární texty. Jednotku *la cabeza* ve španělském jazyce jsme vyhledávali v korpusu *Španělské královské akademie CORPES XXI*. Do preferovaných kritérií jsme obdobně jako u *Českého národního korpusu* zadali požadavek pouze neliterárních textů.

Před analýzou jednotek nejprve stručně představíme etymologii podstatného jména *hlava* a dále jako první začneme s výčtem všech významů prvku *la cabeza* dle slovníku *Španělské královské akademie*. Po slovníkových definicích budou následovat již první kontexty s rozříděnými výskyty. Mezi kontexty budou patřit jednotky obsahující význam *fyzické hlavy*, *hlavy jako sídla mysli*, *hlavy jako osoby v čele*, *synekdochy pars pro toto*, *metonymie spojené s pohyby hlavy*, *hlavy jako sídla rozumu a talentu* či *hlavy jako přední*

či vrchní části. Na závěr španělské části vytvoříme tabulku s frekvencí jednotlivých kontextových polí a také graf pro lepší komparaci s českou částí.

Druhou polovinu praktické části naší diplomové práce bude tvořit výčet významů pojmu *hlava* dle *Slovníku spisovného jazyka českého* a dále budeme analyzovat korpusová data obsahující náš hledaný výraz. Mezi kontexty budou patřit jednotky obsahující význam *fyzické hlavy, hlavy jako sídla mysli, metonymie spojené s pohyby hlavy, hlavy jako osoby v čele, hlavy jako tvar věci, hlavy jako sídla rozumu a talentu, synekdochy pars pro toto, kombinace metafor spaciální a ontologické, metafor ztráty života či vlasů*. Na závěr české části bude vytvořena opět tabulka vyjadřující frekvenci všech korpusových dat v jednotlivých kontextech.

Po analyzování a roztřídění všech korpusových dat bude následovat kapitola o srovnání našich nalezených kombinací s pojmem *hlava* či *la cabeza* a schémata autorů Ireny Vaňkové v knize *Nádoba plné řeči* a autorů George Lakoffa a Marka Johnsona ve společném díle *Metafor, kterými žijeme*.

Zakončení naší praktické části bude tvořit kapitola, kde porovnáme frekvenci českých a španělských metaforických a metonymických kombinací, závěr, resumé ve španělském jazyce a seznam použité literatury.

1. Teoretická část

V teoretické části nejprve začneme definicí termínů související s tématem naší diplomové práce. Jelikož se v naší práci budeme zabývat především metaforou, bude na místě uvést existenci různého pojetí tohoto pojmu. Na metaforu můžeme nahlížet z pojetí literárního a kognitivního, jak ukážeme v následující kapitole. Nejprve ale představíme pojetí Zoltana Kovecsese, který ve své knize *Metaphor: A Practical Introduction* vysvětluje rozdíl mezi metaforou v literatuře a metaforou v kognitivní lingvistice. Podle tohoto autora je metafora v literatuře zakotvena hlouběji ve významu a z důvodu vyšší kreativity autora je pro jedince hůře pochopitelná. Na druhou stranu metafora na kognitivní bázi je jedinci bližší (díky lidské zkušenosti), a co se významu týče, je snadněji pochopitelná.¹ Zajímavou otázkou je také identifikace metafory ze strany mluvčího. Podnětný návod navrhla skupina vědců z týmu the Pragglez Group, který zde uvádíme:²

1. *Přečtěte celý text/diskuzi a stanovte obecné pochopení významu.*
2. *Určete lexikální jednotky:*
3. (a) *Pro každou lexikální jednotku v textu stanovte její význam v kontextu, tj. jak odkazuje k určité/nějaké entitě či přispívá situaci evokované textem (kontextový význam). Berte v potaz to, co předchází a/nebo následuje po této jednotce.*
(b) *Pro každou lexikální jednotku stanovte, zda má základnější/současnější význam v jiných kontextech, než v kontextu ve kterém se vyskytuje. Pro naše účely, základnější význam má sklony být:*
 - *Konkrétnější význam (co jednotka evokuje je jednodušší si představit, vidět, slyšet, cítit, pocítit a ochutnat)*
 - *Příbuzný s tělesnými činy*
 - *Přesnější*
 - *Historicky starší*

Základní významy nejsou nezbytně nejfrekventovanějšími významy lexikální jednotky

- (c) *Pokud lexikální jednotka má základnější-současnější význam v jiných kontextech než v tom, ve kterém se nyní vyskytuje, posuďte, zda je kontextuální význam, ačkoliv se liší od základního významu, v porovnání s ním zároveň srozumitelný.*

¹ KOVECSSES, Zoltan. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press, 2010, str. 49, vlastní překlad

² Ibid. str. 5

4. Pokud ano, označte lexikální jednotku za metaforickou. (Pragglejaz Group, 2007, p. 3)

2. Metafora a metonymie v literatuře

První pojetí, které si představíme, bude literární pojetí, tedy zařazení pojmů metafory a metonymie do tropů. V tomto oddíle zmíníme metaforu a metonymii v literárním prostředí, kdy budeme primárně vycházet z knihy Jiřího Pavelky *Anatomie metafory*. Z literárního hlediska je metafora dle Pavelky „základní forma uměleckého obrazu“³. Podobně metaforu definuje i slovník cizích slov: „Přenesení pojmenování na představu, jež je původní představě v něčem podobná.“⁴ Karel Erban ve svém článku uvádí, že nejčastějšími a nejslabšími přirovnáními mezi metaforickými prvky je sloveso *být* a spojka *jako*,⁵ viz (1). Za esteticky účinnější prostředek přirovnání považuje slovesa, která jsou významově, smyslově a citově obsažnější (2):

- (1) *Mé vzpomínky jsou bez barev a beze vláhy,
jak protěž v herbáři, jenž bílou plísni dýše.*
- (2) *Pod zvlhlými klenbami dní jdu v myšlenkách
jak chodbami opuštěného kláštera.*

Dle zmíněného autora je umělecky nejúčinnější metaforou spojení přídavného jména s podstatným jménem, či spojení podstatného jména se slovesem (3). Ze studie Karla Erbana vyplývá, že metafora se nejčastěji vyskytuje v situacích, ve kterých se popisují vlastnosti, či děje.

- (3) *...žár bílý rozkoše mi v nervech nezasvítil.*

Předtím, než si představíme funkce a dělení metafory, zmíníme pojem metonymie a jejího řazení ve vztahu k metafoře. Slovník cizích slov definuje metonymii jako „přenesení názvu na základě věcné souvislosti“.⁶

Autor Jiří Pavelka ve svém díle *Anatomie metafory* cituje antické autory. Aristoteles například řadí pojem metonymie pod pojem metafora, kterou chápe jako synonymní výraz pro tropus.⁷ Jiní antičtí autoři naopak řadí metonymii jako samostatný druh, patřící

³ PAVELKA, Jiří. *Anatomie metafory*, Nakladatelství Blok Brno, 1982, str. 19

⁴ KLIMEŠ, Lumír, *Slovník cizích slov*, SPN, Praha, 1998, s. 475

⁵ ERBAN, Karel, *O metaforách*, Naše řeč, ročník 19 (1935), číslo 2, s. 33-37

⁶ KLIMEŠ, Lumír, *Slovník cizích slov*, SPN, Praha, 1998, s. 477

⁷ PAVELKA, Jiří. *Anatomie metafory*, Nakladatelství Blok Brno, 1982, str. 103

do tropu. Metonymii chápou jako přenášení významu na základě vnitřních souvislostí. V opozici stojí metafora, při které je význam přenášen na základě vnějších souvislostí. Toto pojetí přiřazuje metonymii i její vlastní dělení na různé druhy.

V případě Lakoffa a Johnsona je metonymie řazena na stejnou úroveň jako metafora, jedna tedy není součástí druhé. Pomocí metonymie užíváme jedné věci k tomu, aby odkazovala na věc odlišnou. Odkazovaná entita má vztah k entitě odkazující.⁸ Mezi příklady autoři řadí ukázky (4a, b):

(4a) *Timesy* ještě na tiskovou konferenci nedorazily. (= zpravodaj *Timesů*)

(4b) *Nové stěrače* ho uspokojí. (= stav majetnictví nových stěračů)

Mezi druhy metonymie patří například synekdocha, kdy část zastupuje celek.

Jelikož naše práce je zaměřena primárně na metaforu, nebudeme se dále problematikou metonymie zabývat.

Po krátkém úvodu metafory a metonymie v literárním pojetí si nyní představíme funkce a dělení metafory.

2.1 Funkce metafory

Abychom definovali a popsali jednotlivé funkce metafor, budeme nadále vycházet z díla Jiřího Pavelky *Anatomie metafory*. Autor ve svém díle metafoře přisuzuje následující funkce.

2.1.1 Stylistická a emocionální funkce

Tuto funkci na základě tradičního pojetí metafory jako rétorické figury Pavelka definuje jako schopnost metafory dát textu či projevu uhlazenost. Tato schopnost metafory má kořeny již v dávné římské rétorice, kdy funkce zkrášlování byla funkcí základní. Tato schopnost metafory má úzký vztah k další funkci, a to k funkci emocionální. Touto schopností metafora slouží jako nástroj ke zvýšení působivosti vlivu řeči na čtenáře, či posluchače. Emocionální funkci autor zařazuje pod funkci stylistickou, jelikož se tyto dvě funkce od sebe liší. Rozdílem je jejich vymezení. Na stylistickou funkci je pohlíženo jako na strukturu literární práce a na funkci emocionální jako na konzumentský vjem literární

⁸ LAKOFF, George. - JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. George Lakoff, Mark Johnson. Vyd. 1. Brno: Host, 2002. 280 s. ISBN 8072940716, str. 49

práce.⁹ Tyto dvě schopnosti metafory tvoří základní funkce, avšak nestačí ke sdělení textu. Bez metafor by nebylo možné formulovat naše myšlenky a přiblížit čtenáři, či posluchači realitu.

2.1.2 Asociativní funkce

Jako třetí funkcí metafory je funkce asociativní, označována také jako „evokativní funkce“. Výše zmíněná emotivní funkce souvisí s emocemi příjemce, asociativní funkce je spojována s intelektem příjemce. Použití metafory probouzí ve čtenáři, či posluchači nekonečno psychických asociací, díky kterým může dojít k pochopení autorova záměru. Tyto psychické asociace vznikají na základě posluchačovo předešlých zkušeností.¹⁰ Někteří autoři tuto asociativní schopnost považují za konstituující z hlediska literární komunikace, nicméně jako v případě stylistické a emocionální funkce, tato schopnost jako jediná, nestačí.

2.1.3 Sémantická funkce

Mezi další funkce metafory Jiří Pavelka řadí funkci sémantickou a komunikační. Pod touto funkcí se skrývá schopnost autora projevit se. Při užití metafory se příjemce snaží pochopit prvky, které tvoří její sémantický význam. Bohužel ani tato metafora, ačkoli ulehčuje podstatu výkladu, nestačí k vyjádření záměru autora. Sémantiku metafory tvoří fakt, že v „metafoře se nějaké významy vztahují doslovně k jedné situaci a obrazně k druhé situaci, zatímco jiné výrazy se vztahují doslovně a pouze k druhé situaci“.¹¹ Autor ve svém díle k sémantickým metaforám cituje příklad následujícího verše: „When by my solitary hearth I sit/ And hateful thoughts enwrap my soul on gloom“. V druhé části příkladu si všimněme anglického slovesa *enwrap* a podstatného jména *soul*. U slovesa *enwrap* můžeme zaznamenat dva různé významové vztahy. Jeden z nich se váže k doslovnému významu slovesa, který je zavnutí, zahalení. Druhým významem je význam obrazný, který odkazuje ke sklíčenému pocitu trudnomyslnosti. U podstatného jména *soul* zaznamenáváme pouze jeden významový vztah, který je doslovný a v překladu znamená *duše*.

⁹ Ibid, str. 26

¹⁰ Ibid, str. 27

¹¹ Ibid, str. 29

2.1.4 Komunikační funkce

Následující funkce se snaží zachytit komunikační charakter metafory. U komunikační funkce narážíme na otázky typu: jakého druhu je skutečnost, o níž metafora informuje? V kapitole o komunikační funkci autor cituje například maďarského lingvistu Ivana Fónagyho, který metaforu chápe jako nejvhodnější prvek ke komunikaci, jelikož užitím metafory odkazujeme na něco hlubšího, co je zakořeněno a spojeno s našimi zkušenostmi. Dále Pavelka cituje Jeana Paula, který metaforu vymezuje jako primární komunikační prostředek.¹² Užíváním metafor tedy komunikujeme.

2.1.5 Gnoseologická funkce

Fakt, že metafora slouží jako prostředek lidského poznání, dokazuje gnoseologická funkce, kterou tvoří sémantická a komunikační funkce. Tato schopnost metafory spojuje komunikační základ vztahu autor-literární dílo se základem vztahu literární dílo – čtenář. S touto funkcí úzce souvisí i funkce emocionální, neboť emoce nejsou pouze doplňkem gnoseologické funkce, nýbrž i jejím důsledkem. Umělecké dílo, ze kterého vyplývá poznání, probouzí emotivní reakce autora či příjemce. Jiří Pavelka v této části své knihy dochází k závěru, že již neexistuje věda, která by se vyjadřovala jinak než metaforicky¹³.

2.1.6 Mentálně operativní funkce

Mentálně operativní funkce vyjadřuje fakt, že „metafora vstupuje do procesů, které probíhají v psychice na úrovni pojmového myšlení jako nástroj mentálních operací“.¹⁴ Naši poznávací schopnost řadíme právě mezi naše mentální operace.

2.1.7 Subjektivně hodnotící funkce

Předposlední funkcí metafory, kterou autor uvádí je subjektivně hodnotící funkce, která tvoří blízký vztah s funkcí gnoseologickou. Dle této funkce je metafora individualizovaným poznáním, které se neobejde bez tzv. axiologických aspektů. Metafora se buď začleňuje do již existujících hodnotových systémů, či je narušuje. Z tohoto důvodu se tato funkce pojí s funkcí estetickou.¹⁵

¹² Ibid. str. 30

¹³ Ibid. str. 30

¹⁴ Ibid. str. 31

¹⁵ PAVELKA, Jiří. 5. Metafora-klíč k literárnímu dílu, 1998, str. 165-193

2.1.8 Estetická funkce

Poslední funkcí, kterou Jiří Pavelka ve svém díle zmiňuje, je funkce estetická, kterou definuje jako „*podstatu všech uměleckých vyjadřovacích a sdělovacích systémů*“.¹⁶

2.2 Dělení metafor

Různí autoři metafor různě klasifikují. My, co se týče druhů metafor, budeme částečně vycházet z klasifikace Jiřího Pavelky a jeho díla *Anatomie metafor*.

Autor metafor primárně dělí z hlediska sémantického a gramatického. My se nejprve podíváme na klasifikaci metaforických forem z hlediska gramatického.

2.2.1 Elementární metafor

Za nejjednodušší druh základních metafor Jiří Pavelka považuje *metaforické epiteton*.

2.2.1.1 Metaforické epiteton

Tento jev je definován jako slovní spojení, které je složeno z přídavného a podstatného jména a shodou mezi nimi.¹⁷ Metaforické epiteton může být dvojího druhu. Prvním typem je tzv. *epiteton constans* (př. *rychlonožý Achilles*), který je chápán jako stálé, tradiční, neměnné zavedené slovní spojení. Druhým typem je tzv. *epiteton ornans* (př. *olověné myšlenky*), který zahrnuje ozdobná, nově vytvořená slovní spojení. Zmíněný druhý typ metaforického epiteta je spojen s metaforickými prvky, jelikož jeho přívlastky nejsou typické pro dané podstatné jméno.¹⁸ Jiří Pavelka rozděluje metaforické epiteton do následujících podkategorií: *Epiteton personifikační* (př. *povídavé řeky*), *epiteton animizační* (př. *medvědí melodie*), *epiteton naturifikační* (př. *olověné...krupobítí*), *epiteton synestézický* (př. *tichý třpyt*) a *epiteton oxymóronický* (př. *pokorná revolta*).

2.2.1.2 Metaforická genitivní vazba

Výše jsme si ukázali případ metaforické formy s přívlastkem shodným. Následujícím jevem označujeme slovní spojení obsahující podstatné jméno s přívlastkem neshodným v genitivu. Zajímavostí je možnost přeměny metaforického epiteta na metaforickou genitivní vazbu, či naopak. Základní transformací je tedy změna přívlastku shodného na

¹⁶ PAVELKA, Jiří. *Anatomie metafor*, Nakladatelství Blok Brno, 1982, str. 36

¹⁷ PAVELKA, Jiří. *Anatomie metafor*, Nakladatelství Blok Brno, 1982, str. 70

¹⁸ KOSTELNÍK, Jakub. *Metafora a metonymie ve vývoji ruské poezie*. Brno, 2007. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Str. 6

přívlastek neshodný nebo naopak. Autor uvádí příklad již se zmíněnými povídacími říkami. Metaforické epiteton *povídavé řeky* lze přetransformovat do metaforické genitivní vazby *upovídánost řek*. Dalším příkladem, nyní opačné transformace, může být přeměna metaforické genitivní vazby *chudoba bělásků* na metaforický epiteton *chudí bělásci*. Základem pro možnost takovéto přeměny je nutná existence substantivních a adjektivních protějšků na stejné významové rovině.

Pavelka ve své knize uvádí i případ, kdy je zmíněná transformace nemožná. Například, pokud bychom chtěli převést metaforickou genitivní vazbu *vlasy slunce* na metaforické epiteton, tato transformace by nebyla možná kvůli neexistenci příslušného adjektiva v českém jazyce, které by významově odpovídalo tomuto podstatnému jménu. Autor připouští možnosti jako *vlasaté slunce* či *zlatovlasé sluníčko*, avšak v těchto případech by se označovala jiná skutečnost, a to záře a svit slunce.

Jako v případě epitet, i zde Jiří Pavelka rozlišuje typy metaforické genitivní vazby. *Metaforická genitivní vazba personifikační* (př: *píseň kolovratu*), *metaforická genitivní vazba animizační* (př: *čenicích děl*), *metaforická genitivní vazba naturifikační* (př: *jiskry hvězd*), *metaforická genitivní vazba synestezická* (př: *blankyt ticha*) a *metaforická genitivní vazba oxymóronické* (př: *vojsko míru*).

2.2.1.3 Metaforická adjektivně genitivní vazba

Tak jako předešlá metaforická genitivní vazba je i tato vazba rozvíjena metaforickým epitetem. Rozdíl těchto dvou jevů je v odlišném přiřazení rozšiřujícího adjektiva k řídicímu substantivu místo k závislému přívlastku.¹⁹ Jako příklad Jiří Pavelka uvádí následující ukázky (5a, b):

(5a) *Skalnaté prsa strání.*

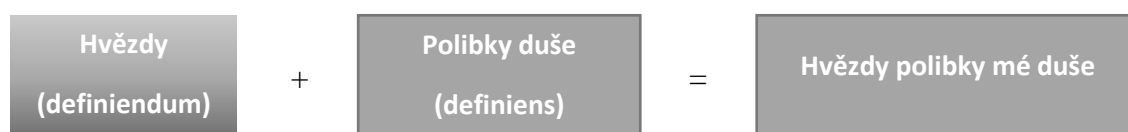
(5b) *Železné strofy fabrik.*

2.2.1.4 Definiční metafora

V následujícím druhu metafory se jedná o strukturu dvou částí. Jedna z částí neboli „*definiendum*“ tvoří slovo (př: *hvězda*) nebo slovní spojení (př: *Ruská socialistická federativní sovětská republika...*). Druhá část neboli „*definiens*“ je tvořena apozicí,

¹⁹ Ibid. str. 73

přístavkem. Základem pro tuto metaforu je odpovídající lexikální význam jedné části, významu druhé části. Jako příklad Pavelka zmiňuje slovní spojení z knihy Vítězslava Nezvala *hvězdy polibky mé duše*. Slovní spojení *polibky duše*, vyžaduje doplnění o definiendum. Pokud bychom nepřidali definiendum, nedošlo by k přesnému významu slovního spojení. *Polibky duše* mohou označovat například krásný přírodní jev, umělecké dílo či lichotku. Ke zmíněnému slovnímu spojení Pavelka tedy doplňuje definiendum *hvězdy*. Pro snadnější představení jsme vytvořili jednoduché schéma.

Výše jsme si představili klasifikaci základních metafor, které jsou součástí vět. V další kapitole se tedy zaměříme na větné metafory.

2.2.2 Větné metafory

Jiří Pavelka ve své knize rozlišuje dva typy větných metafor. Prvním typem jsou elementární větné metaforické formy a druhým typem jsou složené větné metaforické formy. My se nejprve zaměříme na elementární větné metafory.

2.2.2.1 Elementární větné metafory

Tyto metafory jsou konstrukce, které netvoří elementární metaforické formy. Autor zde rozlišuje tři druhy metafor, jejichž základem je vždy sloveso. Jako první druh elementárních větných metafor jsou *predikační metafory*. Metaforický význam těchto metafor je zakládán na vztahu podmět – přísudek. Ukázkou tohoto druhu metafor jsou například: *oči... se zajizvovaly*. Druhým typem elementárních větných metafor jsou *metafory příslovečné*. U tohoto druhu metafor je metaforický význam tvořen prvky na místě příslovečného určení. Příkladem těchto metafor může být následující věta: *Tesař Martínek se na něho blankytně dívá*. Posledním typem jsou dle Jiřího Pavelky uváděny *objektové metafory*, které autor považuje za nejpoužívanější. Jejich název nám již napovídá, že jejich metaforický význam je založen na rekcí neboli vazbě mezi přísudkem a přímým předmětem. Pro představu doplňujeme ukázkou: *kapky ticho rozehrály*.

2.2.2.2 Složené větné metaforické formy

Narozdíl od již zmíněných elementárních větných metaforických forem následující větné metaforu tvoří elementární metaforické formy. Pavelka zde rozlišuje tři hlavní typy metafor. Jako první typ těchto metafor jsou uváděny *větné definiční metaforu*. Zde se jedná o pevné sepjetí definiční metaforu s větným kontextem. Jako příklad autor uvádí: *Uprostřed něho svítala velká bílá hvězda, okno mlynáře Čecha*. Druhým typem jsou metaforu *přívlastkové, genitivní a adjektivně genitivní metaforu*. Přívlastkovou metaforou Pavelka rozumí prvek, na jehož výstavbě se podílí metaforické epiteton. Pro přiblížení uvádí příklad: *šlapali jsme v huňaté trávě*. Genitivní metaforou je chápán jev, jehož součástí je metaforická genitivní vazba. Uvedme si ukázkou: *bílé lilie rukou kterak vás líbatí*. Adjektivně genitivní metaforou je taková metafora, která je tvořena mimo jiné metaforickými adjektivně genitivními vazbami.²⁰ Zmíněný jev můžeme shledat na příkladu: *Den troubí na klakson rozmarné ulice*. V této větě se vyskytuje nejen adjektivně genitivní vazba *klakson rozmarné ulice*, nýbrž také predikační metafora *den troubí*. Posledním typem složených větných metaforických forem jsou tzv. *metaforické bloky*. Jako metaforický blok autor považuje metaforu, ve kterých je použito více typů elementárních metaforických forem. Jako poslední znázornění tohoto typu jsme vybrali následující ukázkou: *Z prachu pokornosti, jenže ty slzy pije, / svatá růže smíru ať se porozvíje!* V této ukázce nalézáme mimo jiné naturifikační genitivní vazbu (*prach pokornosti*) a adjektivně genitivní vazbu (*prach slzy pije*).

Nyní si představíme klasifikaci z hlediska sémantického, do kterého spadají termíny jako personifikace, animizace, naturifikace, synestézie a oxymóron.

2.2.3 Personifikace

Tento postup spočívá v přenesení lidské vlastnosti na neživé objekty.²¹ Mezi příklady autor uvádí například slovo *oči* (6a, b), které jsou typické u živých entit.

(6a) **Oči** svíček.

(6b) **Oči** domu.

²⁰ Ibid. str. 89

²¹ Ibid. str. 66

Tento jev Pavelka označuje za jeden z nejužívanějších a nejobecnějších mechanismů, které utvářejí význam metafory. Důvod pro tento závěr je ten, že přenesením lidských vlastností na neživé entity detailněji vyjádříme myšlenku, společenskou realitu, díky našim zkušenostem a lidskému poznání. Personifikace nám může připomínat bajky a mluvící, lidsky se chovající zvířata.

Autor o termínu *personifikace* tvrdí, že je mnohdy označován i jako termín *antropomorfizace*. Jelikož je termín antropomorfizace součástí tématu naší diplomové práce, věnujeme mu samostatnou kapitolu, kde se na něj zaměříme podrobněji.

2.2.4 Animizace

Animizace je další jedinečnou, avšak v porovnání s personifikací ne tak běžnou formou metafory. Zde se vlastnosti a specifické rysy živočichů přenášejí na neživotné věci.²² Od personifikace se liší tím, že se sice jedná o přenášení vlastností životných bytostí, ale ne lidských. Pro lepší představu si uvedeme pár příkladů (7a, b, c) Jiřího Pavelky:

(7a) *Sup pýchy.*

(7b) *Zabečení pneumatik.*

(7c) *Uštknutí růže.*

Význam těchto příkladů odvozujeme od specifických vlastností živočišných zástupců. Zvíře sup je vnímán jako podlý, nenasytý dravec, bečení ovcí vnímáme jako nepříjemný zvuk a u uštknutí dochází k bodavé bolesti.

2.2.5 Naturifikace

Následující jev vyjadřuje opačný pól k personifikaci. Naturifikací Pavelka chápe promítání světa neživé přírody do světa lidských činů, lidské psychiky a těla. Mezi uvedené příklady (8a, b) autor řadí následující²³:

(8a) *Chumelenice polibků.*

(8b) *Hvězdy očí.*

²² Ibid. str. 67

²³ Ibid. str. 68

Jako ve výše uvedeném příkladu se zvířetem sup si pod podstatným jménem *chumelenice* představíme typicky velké množství a pod pojmem *hvězdy* nacházíme jejich specifický třpyt či záření očí. Pro tento jev klasická poetika nemá vymezený termín. Jiří Pavelka proto analogicky k termínu *personifikace*, užívá nově vytvořeného termínu *naturifikace*. Všechny tři formy, které jsme si nyní představili, jsou tvořeny pomocí syntagmatu řídicího podstatného jména s přívlastkem neshodným. Autor přidává i ukázky (9a, b, c), u kterých je k řídicímu podstatnému jménu přidáván přívlastek shodný:

(9a) **Chudí** bělásci. (případ *personifikace*)

(9b) **Huňatá** tráva. (případ *animizace*)

(9c) **Zvadlá** pravice. (případ *naturifikace*)

2.2.6 Synestézie

Pokud rozlišujeme pět základních smyslů, jako jsou: hmat, chuť, zrak, čich, sluch, mísením těchto smyslů dostáváme jev, nazývaný *synestézie*. Pavelka dochází k závěru, že je dohromady dvacet možných smyslových kombinací neboli dvacet možných druhů synestezie.²⁴ Mezi ukázky (10a, b) autor řadí:

(10a) *Hudba světla.*

(10b) *Stín zvuku.*

U zmíněných dvou případů můžeme zaznamenat mísení dvou základních smyslů, kterými jsou sluch a zrak.

Následuje ukázka kombinace smyslů zraku a čichu (11).

(11) *Hořící vůně.*

V neposlední řadě uvedeme příklad mísení smyslů hmatu, čichu a chuti (12a, b).

(12a) *Horké ticho.*

(12b) *Sladké břemeno.*

²⁴ PAVELKA, Jiří. *Anatomie metafor*, Nakladatelství Blok Brno, 1982, str. 67

V případě tvoření synestézie nemusí docházet pouze k opětovnému použití přívlastků, nýbrž je možné také tvoření celých vět (13):

(13) *Hvězdy vlastní třpyt z hladin nad jezerem piji.*

Synestézii v našem jazyce můžeme nacházet jako lexikalizovaná slovní spojení v běžném jazyce (14a, b) nebo lze její existenci nalézt i ve vědeckém jazyce (15a, b):

(14a) *Ostrá chuť.*

(14b) *Křiklavá barva.*

(15a) *Tvrdé a měkké souhlásky.*

(15b) *Barva tónu.*

2.2.7 Oxymóron

Mezi další prvky sémantické klasifikace metafor patří dle Jiřího Pavelky *oxymóron*. Dle autora je tento jev považován za samostatnou jednotku metafor, a proto jej řadí do jiné kategorie, než byly termíny personifikace, animizace apod. Důležitou součástí oxymóronu jsou antonyma neboli významově protikladná slova (16a, b).²⁵

(16a) *Zdravý nemocný. (Molière)*

(16b) *Živá mrtvola. (L. N. Tolstoj)*

Autor přichází s mnohem komplexnějším pohledem na metaforický prvek oxymóron. Dle něj nelze dvě významově protikladná slova určit jako oxymóron, aniž bychom znali kontext, pragmatický význam, skrývající se za danými antonymy. Pokud nejsme obeznámeni, že se v Molièrovo díle jedná o hypochondrického člověka, tedy člověka mající zdravý fyzický stav, ale nemocný psychický stav, nemůžeme na první pohled logicky říci, že se u spojení *zdravý nemocný*, jedná o oxymóron. Podle Pavelky stejný problém nalézáme i u knihy Tolstého. V případě, že neznáme děj díla, ve kterém je hlavní postavou pohřešovaný muž, který ztratil lidskost, není na správném místě mluvit o oxymóronu. K určení tohoto složitějšího metaforického jevu nám tedy nestačí pouze dvě antonymická slova, nýbrž musíme být i obeznámeni hlubším kontextem.

²⁵ Ibid. str. 69

Mimo dvouslovné oxymórony autor uvádí i možnost výskytu prvku na úrovni věty, jak je ukázáno na následujícím příkladu (17).

(17) *Jiní tě pochvalou poblíjí.*

3. Antropomorfizace

Na termín antropomorfizace jsme již odkazovali v kapitole o personifikaci (1.2.3), kde jsme jí chtěli věnovat samostatnou kapitolu.

Termín antropomorfismus pochází z řeckých slov *anthrōpos* (člověk) a *morfē* – tvar, forma. Tento jev je definován jako postup, kdy se mimolidským, či neživotným věcem přisuzují lidské atributy nebo podoba. Antropomorfismus je zaznamenáván již před 40 tis. lety, kdy pravěcí lidé v jeskyních kreslili lidské bytosti se zvířecími částmi těla. Antropomorfizace je zaznamenávána i v antice, kdy bylo například nepříznivé počasí popisováno jako vzteklé nebo pomstychtivé.²⁶ Autorka A. Horowitzová zmiňuje ve svém článku přírodovědce Charlese Darwina, který zvířatům přisuzoval lidské vlastnosti. Charles Darwin psal o mravencích, kteří se navzájem předhánějí, hrají si a ve skupině, kde vládne hierarchie, jeden mravenec velí druhému.²⁷

Použití antropomorfní metafory nám napomáhá porozumět abstraktnímu smyslu sdělení na základě našich znalostí a zkušeností, který by byl jinak na první pohled těžko pochopitelný. Tento jev můžeme objevit v jakémkoli diskurzu. Autorka Nailya Garipova Castellánová uvádí ve své knize *Los recursos estilísticos en las novelas de Vladimir Nabokov* několik modelů antropomorfních metafor k podstatnému jménu *člověk*:²⁸

1) Objekt je člověk

Opakované porovnávání neživotné věci s člověkem, nám pomáhá k identifikaci hlavních rysů metafory: vzhled člověka, nemoci, jeho pocity a emoce, možnost mluvit, slyšet a vidět.

a. *Fyzický vzhled a části těla*

Autorka ve své knize cituje autora Vladimira Nabokova, který v každé věci vidí lidskou podobu: „*Slova, kterými popisujeme části lidského těla, používáme i k popisu částí věcí.*“²⁹ Uvedme si příklad (18):

²⁶ HOROWITZ, A. C. (2007). Anthropomorphism. In M. Bekoff (Ed.), *Encyclopedia of Human-Animal Relationships*. Greenwood Publishing Group, Westport, str. 1

²⁷ Ibid, str. 2

²⁸ NAILYA GARIPOVA CASTELLANOVÁ (2015) *Los recursos estilísticos en las novelas de Vladimir Nabokov*, Editorial Liber Factory, str. 75

²⁹ Ibid. Str. 76

(18) *Franz buscaba supersticionamente en las manchas vivas de los cojines presagios de desastre.*

b. Fyzický vývoj

Věci, stejně jako lidé, žijí a umírají. O věcech můžeme mluvit jako o mladých či starých dle opotřebování lidskou činností (19).

(19) *...un hombre metódico y pulcro observó que el cajón central de un viejo escritorio relegado a un rincón oscuro...*³⁰

Jakmile se věci rozbijí či opotřebují natolik, že jsou již nepoužitelné, umírají. V mnoha případech za smrtí nějaké věci stojí člověk (20).

(20) *El cadáver del sweater ejecutado, a pesar de que modifiqué su silueta yacía sobre el asiento trasero del automóvil...*³¹

c. Lidské vlastnosti

Již jsme zmiňovali, že v neživotných věcech můžeme nacházet lidskou podobu. Vedle lidské podoby můžeme neživotným entitám přisuzovat i lidské vlastnosti. Díky tomu věci prožívají pocit štěstí, vzteku, lásky, dobra, či zklamání (21, 22).

(21) *... su varita mágica de oro (tal vez resentida de las conclusiones que los diversos ejercicios de su dueño le habían transmitido durante toda la noche) derramó una enorme lágrima negra sobre el valioso escritorio.*

(22) *... las viejas sillas extendían noc cómica cordialidad sus felpudos brazos.*

d. Nemoci

V tomto oddíle zjišťujeme, že věci také trpí nemocemi a jejichmi následky jako je bolest, poranění, či zešílení (23a, b, c).

³⁰ Ibid. Str. 76

³¹ Ibid. Str. 76

(23a) ... *sonreí con la sonrisa de los condenados, y provisto de un **despuntado lápiz azul que chillaba de dolor** escribí rápida y osadamente en mi primera pagina de mi obra: „Desesperación“.* (el dolor)

(23b) ... *un brusco temblor luminoso, la **mansa chifladura de un faro giratorio**.* (la locura)

(23c) ...*la **herida de la sandía tenía un resplandor escarlata** y nadie parecía acudir a la reunión.* (la herida)

e. *Řeč a zrak*

Na následujících případech si všimněme, že neživotné entity vyjadřují své emoce pomocí zvuků jako je například šepot či řev. Kromě vyjadřování emocí mohou i pozorovat dění kolem sebe (24a, b).

(24a) *Ab, ab, ab...dijo su puertecita.*

(24b)... ***algunas pobres cositas** que le pertenecían ... no podía soportar su vista*

f. *Schopnost pohybovat se*

Představme si, že věci kolem nás se i pohybují bez pomoci člověka. Plazí se, vyklouzávají, vlají nebo se například kývají. V opačných případech zcela znehybní, či jsou zaražené. Mimo jiné také dokáží vyjádřit odpor jako v případech nárazu (25).

(25) ... *una de las dos sillas de la cocina había emprendido el camino del palanganero, aunque había quedado detenida a mitad de trayecto, debido sin duda a haber tropezado noc la punta levantada de la alfombra.*

g. *Činnosti*

V posledním oddíle jsou věcem přisuzovány typicky lidské činnosti, mezi které patří například dotýkání se, spaní, přijímání potravy nebo dokonce i navazování sociálních vztahů (26a, b, c).

(26a) *ZFL (Zolot Fond Literatury) dormía ahora en el regazo de Pnin (dormir)*

(26b) *De repente, me pareció que estaba conduciendo a una velocidad enloquecida; que **el coche se tragaba los kilómetros a la manera del prestigeador que se traga metros de cinta.*** (alimentarse)

(26c) *Dreyer volvió la vista mientras se alejaba y agitó varias veces el sombrero, le pidió excusas a una farola inoportuna, se puso de nuevo el sombrero... (tener relaciones sociales)*

Na základě těchto oddílů se propojují dva světy. Materiální svět neživotných entit se světem lidským.

V předešlých kapitolách jsme nastínili pojetí metafory a metonymie v literatuře. V následujícím oddíle se budeme soustředit na metaforu, která je založena na kognitivní bázi a funguje jako základní prostředek utváření a fungování našeho konceptuálního systému.³²

³² VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči (Člověk, řeč a přirozený svět)*, 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum Univerzity Karlovy v Praze, 2007, 312 s., ISBN: 978-80-246-1122-8, str. 46

4. Kognitivní lingvistika

Kognitivní lingvistika je rozvíjena od osmdesátých let a patří mezi ostatní kognitivní vědy, které zkoumají procesy probíhající v mysli a tyto procesy modelují. Zájmem této lingvistiky je předpoklad, že užívání jazyka je jednou z činností lidské mysli, která spolu s jazykem spolupracuje. Kognitivní lingvistika se také zabývá vztahem jazykových významů a lidského myšlení s tělesnou zkušeností člověka.³³ Autor Petr Mareš jako příklad tohoto vztahu odkazuje na běžné používání metafor, které je založeno na přenosu struktury poznání z konkrétní oblasti do oblasti abstraktní. Mezi další zájmy kognitivní lingvistiky patří předpoklad, že náš obraz světa je ovlivňován jazykem, který používáme, protože je to právě jazyk, díky kterému strukturujeme a třídíme svět do kategorií. Z tohoto důvodu kognitivně orientovaná jazykověda pracuje s termíny jako *zkušenostní realismus*, *antropocentrismus*, *kategorizace*, či *prototyp*.³⁴ O zmíněných tématech se budeme věnovat v dalších kapitolách teoretické části.

Spisovatelka Irena Vaňková ve své knize *Nádoba plná řeči* zmiňuje pohled některých autorů na tuto lingvistiku, kteří ji vidí jako nedostačující, jako vědu, které se nedostává vědeckých metod.³⁵ Autorka oproti nim označuje kognitivní lingvistiku jako „přátelskou uživatelům“, jako vědu, která je blízka široké škále uživatelů, od odborníků po laiky. Přístup kognitivně orientované lingvistiky nám napomáhá vysvětlit, z čeho se skládá naše chápání světa či co se skrývá ve významech slov.³⁶

Výše jsme již zmiňovali, že kognitivně orientovaná jazykověda se zakládá na sdílené lidské zkušenosti naší tělesné existence. Naše smysly nám umožňují porozumět například pojmu autorky Vaňkové *nádoba* („*uvnitř – venku*“), tomu, co je „*nahoře – dole*“, „*vpředu – vzadu*“, či „*blízko – daleko*“. Uvedené pojmy prostorové orientaci nám konstruuji myšlení a orientaci ve světě. Navíc se tyto pojmy řetězí a navazují se na ně další a další pojmy. Z tohoto důvodu se vedle tělesnosti a smyslovosti na naší schopnosti kategorizace světa podílí i schopnost imaginace, mezi které patří metafora, či metonymie.³⁷

³³ MAREŠ Petr, *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky*, Univerzita Karlova v Praze, 2014, str. 66

³⁴ VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči (Člověk, řeč a přirozený svět)*, 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum Univerzity Karlovy v Praze, 2007, 312 s., str. 303

³⁵ Ibid. str. 51

³⁶ Ibid. str. 92

³⁷ Ibid. str. 74

5. Antropocentrismus

Pokud metafora vychází z lidského poznání a našich zkušeností, je nezbytné zmínit pojem antropocentrismus, který lublinští autoři chápou jako hlavní princip jazykového obrazu světa. Na významy můžeme nahlížet jako na lidské výtvoř, které fungují ve vztahu k lidským charakteristikám. Jako příklad si uveďme rozměr lidského těla, které může být velké či malé. Tytéž rozměry můžeme použít i u podstatných jmen jako je sousto, krok, hrst. Jiným příkladem mohou být prospěšnosti člověku, mezi které autorka uvádí jedlý, užitečný, škodlivý, nebezpečný apod. Jazykový obraz světa je vždy hodnocen z lidské perspektivy, která vychází z našich možností, potřeb a zájmů.³⁸ Ukázka zmíněného lidského kritéria může být autorky ukázka s malou červenou jedovatou houbou. Mravenčí svět nemá ani ponětí o jakési houbě. Navíc je tento objekt (pro nás houba) pro mravence objektem enormní velikosti. Co se týče barvy, nelze říci, že zmíněný hmyz rozlišuje červenou barvu. Poslední vlastností červené houby je její jedovatost. Jedovatostí myslíme opět z pohledu člověka. Tato jedovatost však neplatí pro zvířata. Citací Ireny Vaňkové, která uvádí, že „*zkoumáme vždy lidsky lidský svět*“³⁹, můžeme dojít k závěru, že dokud budeme člověkem, nemáme ani jinou volbu než svět hodnotit z pohledu člověka.

³⁸ VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči (Člověk, řeč a přirozený svět)*, 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum Univerzity Karlovy v Praze, 2007, 312 s., ISBN: 978-80-246-1122-8, str. 56

³⁹ Ibid. str. 57

6. Metafory v pojetí G. Lakoffa a M. Johnsona

V následující kapitole se zaměříme na chápání a dělení metafor z pohledu autorů G. Lakoffa a M. Johnsona.

Základní definicí metafory v pojetí G. Lakoffa a M. Johnsona je následující: „Metafora je pro většinu lidí prostředkem básnické obraznosti a řečnických obrátů – jevem spíše jazyka neobvyklého než obvyklého.“⁴⁰

Knih *Metafory, kterými žijeme* od autorů George Lakoffa a Marka Johnsona je významným, inspirujícím dílem v oblasti chápání metafor. Autoři ve své knize, ze které budeme primárně vycházet, zjistili, že metaforu, ačkoliv si to neuvědomujeme, používáme každý den. Svým dílem vyvracejí tradiční pojetí metafory jako jakési ozdoby textu.⁴¹ Jazyková konstrukce, bez které se nelze v běžném ani odborném jazyce obejít, nám napomáhá vyjádřit naše chápání a konání, interpersonální vztahy apod.

Mezi každodenní metafory pojící se s obvyčejnými pojmy, autoři zařadili například:⁴²

- TEORIE (a SPORY/ARGUMENTACE) JSOU BUDOVY (27a, b)
 - (27a) *Máme tu nějaká fakta, kterými by se dal **vyztužit** rámeček té teorie.*
 - (27b) *Zatím jsme dali dohromady jenom jakous takous **kostru** teorie.*

- MYŠLENKY JSOU JÍDLA (28a, b)
 - (28a) *To, co nakonec řekla, **zanechalo ve mně po sobě jakousi nepříjemnou pachut'.***
 - (28b) *Naše studenty přece není potřeba **krmit lžičkou jako malé děti.***

V případě, že se jedná o život, či smrt, myšlenky jsou brány jako organismy, a to buď lidé, nebo rostliny. Mezi tyto metafory autoři řadí:

⁴⁰ LAKOFF, George. - JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. George Lakoff, Mark Johnson. Vyd. 1. Brno : Host, 2002. 280 s. ISBN 8072940716, str. 15

⁴¹ DRULÁK, Petr. *Svět jako metafora*, Mezinárodní vztahy 4/2006

⁴² LAKOFF, George. - JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. George Lakoff, Mark Johnson. Vyd. 1. Brno : Host, 2002. 280 s. ISBN 8072940716, str. 61

- MYŠLENKY JSOU LIDÉ (29a, b)
 - (29a) *Z teorie relativity se **zrodila** obrovská spousta nových myšlenek.*
 - (29b) *Kognitivní psychologie pořád **ještě neodrostla z dětských šatiček.***

- MYŠLENKY JSOU ROSTLINY (30a, b)
 - (30a) *Než se tato myšlenka dočká svého **plného rozkvětu**, uplyne ještě mnoho let.*
 - (30b) ***Semena** jeho velkých myšlenek byla do něj **zaseta** už v jeho dětském věku.*

- POROZUMĚNÍ JE VIDĚNÍ; MYŠLENKY JSOU ZDROJE SVĚTLA; ROZPRAVA JE SVĚTELNÉ MÉDIUM (31a, b)
 - (31a) *Můžete své poznámky poněkud **blíže osvětlit?***
 - (31b) *Je to román s **hlubokým vhledem** do lidské duše.*

Výše zmíněnou metaforu (porozumění je vidění) komentuje i Irena Vaňková ve své knize *Nádoba plná řeči*. Poukazuje na důležitost zrakového vnímání, jelikož svět se nám jeví díky smyslům. Z názvu metafory můžeme vyvodit, že se v tomto případě jedná o nadvládu zraku nad ostatními smysly. Jako důležité sloveso autorka zmiňuje sloveso vnímat a podstatné jméno vjem. Tyto pojmy jsou užívány jak v obecném jazyce, tak i v jazyce odborném, jako odvětví neurologie, psychologie apod. Irena Vaňková tyto koncepce vztahuje ke schématu *nádoba*. Vnímání je připodobňováno procesu, kdy do nádoby, která představuje naše lidské tělo, přijímáme látky, které představují informace. Jako poslední si představíme metaforu „ŽIVOT JE HAZARDNÍ HRA“, jejíž příklady autoři nazývají jako rčení, „ustálená slovní spojení“ či „idiomatické lexikální jednotky“ (32a, b).

(32a) *Ted' nám zrovna moc **nevycházejí karty!***

(32b) *Když budeš **hrát poctivou hru**, dokážeš to.*

Tyto dva příklady a mnoho dalších opět užíváme v našem běžném jazyce a neuvědomujeme se, že se jedná o metaforické pojmy, které užíváme, hovoříme-li o životních situacích. Užitím podobných metaforických pojmů nejen popisujeme danou situaci, ale často ji také tímto způsobem prožíváme.

V následujících podkapitolách představíme, jak G. Lakoff a M. Johnson pojímají metafory a jak je rozdělují.

a) **Strukturní metafory**

Strukturní metafora je taková metafora, kdy jeden pojem je strukturován podle jiného pojmu.

Jako první slovo mající povahu metafory, které autoři uvádějí, je pojem *spor/argumentace*, který spojuje s podstatným jménem *válka*. Povahu metafory spojení těchto pojmů vysvětlují na následujících příkladech (33a, b):

(33a) *Napadl každou slabinu v mé argumentaci.*

(33b) *Nikdy jsem ho v debatě neporazil.*

Na zmíněných příkladech si všimněme více než jasného odkazu na *válku*. Osobu, se kterou vedeme *spor*, vnímáme jako *soupeře*, vůči kterému, chceme danou *rozepři vyhrát*. Jediný rozdíl v této válce, je ten, že se jedná o válku verbální, nikoli fyzickou. V našem jazyce tedy automaticky mluvíme o hádce jako válce, jelikož *nepřítel* na nás *zaútočil* svým názorem, my jsme se mu *bránili* a abychom *vyhráli*, tak jsme *vytasili* náš postoj k dané věci.

b) **Orientační metafory**

Za orientační metafory Lakoff a Johnson považují takové metafory, které nestrukturují jeden pojem prostřednictvím jiného pojmu, ale organizují celý systém pojmů na základě jediného, či celého systému pojmů.⁴³ Přívlastek orientační získaly proto, že mají blízký vztah k orientaci v prostoru. Autoři uvádějí směry jako: nahoru-dolů, dovnitř-ven, vpředu-vzadu, směrem k- pryč od apod. Zaměříme-li se na naši kulturu, jsme zvyklí, že pozitivní je nahoře a negativní dole. Od primárního nebe a pekla až po zvednutí, či klesnutí nálady. Tento fakt, že *šťastný je nahoře* můžeme odvodit z našich zkušeností. Aby metafora posloužila účelům porozumění, musí existovat zkušenostní báze, na základě které, danou metaforu použijí. Uvedeme si několik příkladů, které potvrzují tuto teorii (34a, b).

⁴³ Ibid, str. 26

(34a) *Dnes se mi **zvedla** nálada.*

(34b) *Tvoje uznání mi značně **zvýšilo** sebevědomí.*

Na zmíněných příkladech pozorujeme, že směr nahoru skutečně znamená pozitivní citový stav. Na druhou stranu ukážeme případy, ve kterých se jedná o směr dolů, tedy poklesnutí pozitivitu (35a, b).

(35a) *A tak moje nálada pozvolna **klesala**.*

(35b) *V poslední době jsem úplně **na dně**.*

Na stejné bázi prostorově orientační metafory fungují i u pojmů jako „zdraví a život jsou nahoře-nemoc a smrt jsou dole“ (36a, b).

(36a) *Je ve **vrcholné** formě.*

(37b) *Zdravotně rychle **upadá**.*

„Více je nahoře-méně je dole.“ (38a, b)

(38a) *Počet vytištěných knih každoročně stále **stoupá**.*

(38b) *Počet kulturních akcí v tomto okrese měl loni **sestupnou** tendenci.*

c) Ontologické metafory⁴⁴

Tento druh metafor je zajímavý tím, že přiřazuje ontologický statut neživotnému, či abstraktnímu pojmu. Tímto ontologickým statutem může být například entita, látka nebo fyzikální objekt. Pokud dokážeme identifikovat naši zkušenost jako fyzický objekt, jsme schopni také na ni odkazovat a uvažovat o ní. Lakoff a Johnson vysvětlují tento typ metafory na zkušenosti se zvyšováním cen, na kterou nahlíží jako entitu, podstatného jména *inflace* (39a, b).

(39a) *Kupovat nemovitosti je nejlepší cesta, jak se **vypořádat s inflací**.*

(39b) ***Inflace si vybírá svou daň** u pokladny v samoobsluze a u benzinové pumpy.*

⁴⁴ Ibid. str. 39

Ve zmíněných příkladech odkazujeme na naši zkušenost se zvyšováním peněz jako na entitu, která *si vybírá svou daň* a se kterou se musíme *vypořádat*.

Ontologických metafor existuje nespočítatelné množství. My si uvedeme pár z těch, kteří autoři uvádějí.

- Kvantifikace (40)

(40) *K dokončení této knihy bude zapotřebí **velké množství trpělivosti**.*

- Identifikace příčin (41)

(41) ***Tlak odpovědnosti**, která na něm spočívala, způsobil jeho zhroucení.*

- Vědomí je stroj (42)

(42) *Stále se ještě pokoušíme **vyfabrikovat** aspoň pár přijatelných hlášení.*

d) Personifikace

Do skupiny ontologických metafor řadíme i ty metafory, kdy se mimolidským, či neživotným věcem přisuzují lidské atributy nebo podoba.⁴⁵ Užití tohoto typu metafor nám napomáhá porozumět abstraktnímu smyslu sdělení na základě našich znalostí a zkušeností, který by byl jinak na první pohled těžko pochopitelný. Jsou to právě tyto naše zkušenosti, které nám umožní vyjádřit naše postoje k dané věci. Uvedme několik příkladů (43a, b, c).

(43a) ***Michelsonův-Morleyův pokus uvedl v život novou fyzikální teorii.***

(43b) ***Rakovina ho nakonec dostihla.***

(43c) *Jeho **náboženství mu přikazuje, aby nepil jemná francouzská vína.***

Ve výše zmíněných příkladech si můžeme všimnout neživotných podstatných jmen, které mají přísudky typicky lidské.

⁴⁵ Ibid str. 47

Abstraktní slovo je mnohem lépe pochopitelné, pokud je použito v lidských, nám bližších, termínech. Lakoff a Johnson uvádějí jako příklad slovo *inlace* v následujících větách (44a, b, c):

(44a) *Inlace zaútočila na základy naší ekonomiky.*

(44b) *Inlace mne obrala o všechny moje úspory.*

(44c) *Inlace převezla i ty i ty nejlepší ekonomické mozky v naší zemi.*

Slovesa jako *zaútočit*, *obrat*, *převézt* nám zde napovídají, že na personifikované podstatné jméno *inlace* máme nahlížet jako na nějakého nepřítele, na něco negativního, co nám nepřináší nic dobrého.

Po kapitole dělení metafor se nyní zaměříme na jev zvaný *prototypovost*, kterému se autoři ve své knize věnují.

6.1 Prototypovost

Termínem *prototyp* rozumíme příklad, ukázkou, která má vlastnosti určité skupiny, kategorie a dle které se hodnotí ostatní pojmy, zda patří do této skupiny, kategorie či ne.⁴⁶

G. Lakoff a M. Johnson uvádějí jako příklad prototypu malé létavé ptáky jako jsou vrabci či červeny. Kuřata, pštrosi a tučňáky jako prototyp nepovažují, nicméně do skupiny ptáků je zařazují, jelikož splňují většinu podobných vlastností jako vrabci či červeny.⁴⁷ S termínem *prototyp* spojují pojem *příčinné působení*. Tento pojem popisují tím, že má přímo se vynořující jádro, které je metaforicky propracováno. Jeho prototypem, o kterém jsme mluvili výše, je tzv. *přímá manipulace*. V souvislosti s tímto pojmem, autoři uvádějí čtyři typy metafor⁴⁸:

a) Předmět vychází z látky

Tuto metaforu charakterizuje změna z jednoho stavu do druhého mající novou formu i funkci. Pro lepší pochopení si představme list papíru, který například

⁴⁶ KLEIBER, Georges. *La sémantica de los prototipos*, 1995

⁴⁷ LAKOFF, George. - JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. George Lakoff, Mark Johnson. Vyd. 1. Brno: Host, 2002. 280 s. ISBN 8072940716, str. 88

⁴⁸ Ibid. str. 89

funguje jako materiál ke psaní. Dále si představme vlaštovku vyrobenou z papíru, jejíž funkcí je například prostředek ke hraní. Pojem list papíru a vlaštovka vyrobená z papíru mají odlišnou formu i funkci, avšak papírová vlaštovka vychází z listu papíru.

b) *Látka vstupuje do předmětu*

U této metafory je předmět považován za nádobu na materiál. Zůstaňme u naší papírové vlaštovky. Všimněme si následujícího příkladu (45):

(45) *Přetvořil jsem list papíru ve vlaštovku.*

List papíru jde zde chápán jako látka neboli nádoba, ze které se vynořuje předmět, papírová vlaštovka.

c) *Tvorba je zrození*

K metafoře *tvorba je zrození* si připomeneme nám lidem trochu bližší zkušenost a tou je narození. Matku si představme jako nádobu, a její tělo jako látku, ze které vychází dítě, tedy předmět. Akt jako narození, je bází pro pojem *tvorba*, jejíž podstatou je *vytváření* předmětu fyzického či abstraktního. Uveďme si z knihy několik příkladů na tuto metaforu zrození (46a, b).

(46a) *Teorie relativity poprvé spatřila světlo světa roku 1905.*

(46b) *Chicagská univerzita byla **rodištěm** nukleárního věku.*

d) *Příčinné působení je vynořování*

Vynořování je poslední záležitostí **příčinného působení**, kterou autoři definují následovně: „*Je to případ, kdy je mentální nebo emocionální stav pojat jako něco, co způsobuje činnost nebo událost.*“ Mezi uvedené příklady řadí (47a, b):

(47a) *Jeho matka se z osamělosti div nepomátla.*

(47b) *Stal se matematikem z vášnivého zaujetí pro pořádek.*

Ve zmíněných příkladech jsou stavy jako osamělost, či zaujetí nádobou a následně události jako pomátnutí se, jsou předmětem, který se z nádoby vynořuje.

6.2 Radiální kategorie

V následující kapitole se pokusíme nastínit problematiku radiálních kategorií. Jako lidé si své znalosti rozřazujeme do kategorií, a to z důvodu snadnějšího nalezení smyslu či uložení a zapamatování si informací. Aby informace, znalost byla zařazena právě do některé z těchto kategorií, musí se některé z jejich vlastností podobat vlastnostem prototypu, vzorovým prvkem, který zastupuje, reprezentuje danou kategorii (viz. kapitola *Prototypovost 6.1*). Ostatní prvky, které tvoří s prototypem určitou kategorii a které k tomuto základnímu prvku mají vztah, nazýváme radiálními. Prototyp v kategorii je centrálním základním členem. Ostatní prvky tvořící kategorii jsou periferní a k centru, prototypu, se pouze vztahují.

Autorka Laura Janda ve svém článku o radiálních kategoriích, který můžeme nalézt v knize *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky*, tvrdí, že obsah a struktura kategorií se v každém jazyce může lišit. Tvrzení vysvětluje na anglickém příkladu *chair*.⁴⁹ Český a ruský jazyk používají odlišný název pro anglické slovo *armchair*. Čeština si pod tímto pojmem představí křeslo, ruština kreslo. Pro anglické slovo *chair*, má čeština slovo židle a ruština stul. Ani pro Čechy ani pro Rusy není podstatné jméno křeslo součástí kategorie židle. Jsou to dva zcela odlišné objekty.

G. Lakoff ve své knize *Ženy, oheň a nebezpečné věci* uvádí jako příklad radiální kategorie kategorii *matka*. Centrální pojem matka se dále radiálně dělí na periferní pojmy jako *adoptivní matka*, *rodná matka*, *matka pečovatelka* atd. Periferní pojem *rodná matka* je určována ve vztahu k centrálnímu pojmu *matka*. Tyto periferní pojmy sice nejsou náhodné, avšak není známo kolik druhů matek je zahrnováno do kategorie *matka*. Pojem *biologická matka* a *adoptivní matka* nemají stejné vlastnosti, avšak obě mají vztah k centrálnímu členu *matka*.⁵⁰ Kategorizace, díky které jsou lidé schopni přečíst či rozpoznat inkoustové kapky nebo mraky na obloze, se jeví v našem životě jako nezbytná.⁵¹

V neposlední řadě se zaměříme na jev polysémie, který s metaforou úzce souvisí.

⁴⁹ NEBESKÁ, Iva. *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky*, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, Univerzita Karlova v Praze, 2004, str. 20

⁵⁰ SOLEDAD FUNES, María: *El significado de la preposición de un análisis de las extensiones del sentido central de posesión*, Universidad de Buenos Aires – CONICET, str. 110-111

⁵¹ NEBESKÁ, Iva. *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky*, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, Univerzita Karlova v Praze, 2004, str. 22

6.3 Polysémie

Polysémie tvoří důležitou část metafory. Na úvod tohoto termínu uvedeme jeho definici dle *Slovníku cizích slov*, která zní následovně: „Vlastnost slova, že má několik významů“.⁵²

Podle Maríi Josep Cuenca a Josepha Hilferta má většina pojmů dvě úrovně významu: úroveň individuálního významu a úroveň souboru výrazů přiřazujících se k danému pojmu.⁵³ Autoři Maríi Josep Cuenca a Joseph Hilferty uvádějí ve své knize jako příklad *el anillo* (48, 49).

(48) *Helena todavía conserva los anillos de su abuela.*

(49) *Los anillos de Saturno son espectaculares.*

Ve výše zmíněných případech můžeme zaznamenat neidentické významy, ale výraz *el anillo* se v obou případech vztahuje k věci ve tvaru kruhu, která obklopuje také něco ve tvaru kruhu.

Na následujících příkladech je zdůrazněn odlišný význam (50, 51).

(50) *Helena se puso los anillos.*

(51) **Saturno se puso los anillos, antes de seguir girando alrededor del Sol.*

Ačkoliv význam není identický, společná vlastnost kulatého tvaru nám stačí, abychom pojem *el anillo* nazvali polysémickým. Pro lepší představu si všimněme obrázku, který autoři vytvořili.

⁵² KLIMEŠ, Lumír, *Slovník cizích slov*, SPN, Praha, 1998, s. 588

⁵³ JOSEP CUENCA, Maria , HILFERTY, Joseph . *Introducción a la lingüística cognitiva*. Grupo Planeta (GBS), 1999

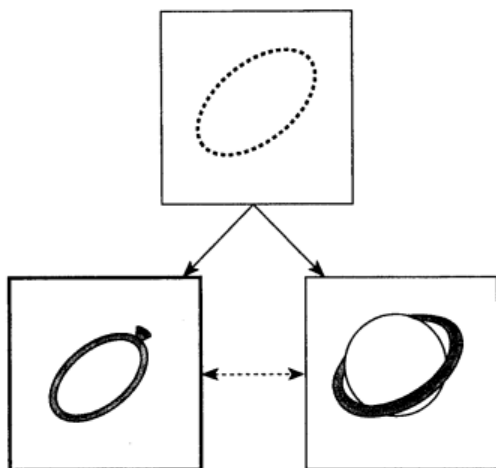

FIG. 1. *Estructura polisémica de anillo.*

Oba příklady použití výrazu *el anillo* nejsou na stejné úrovni reprezentativnosti. V horní části obrázku si všimněme nakresleného kruhu, ze kterého vychází dva typy prstenu. Na levé straně prototypický prsten jako šperk a na straně pravé méně prototypický prstenec kolem planety. Mezi těmito dvěma koncepty lze zaznamenat přerušovanou čáru, která vyjadřuje existenci určité podobnosti mezi těmito dvěma entitami.

Z důvodu existence polysémických výrazů Lakoff přichází s radiálními kategoriemi. *El anillo* je názvem kategorie a zároveň jeho centrálním členem a jeho různá vyobrazení jsou jeho radiální řetězení neboli periferní subkategorie.

7. Praktická část

V praktické části budeme vyhledávat a analyzovat španělské a české metaforické kombinace s pojmem *hlava* (*la cabeza*). Pro analýzu výskytů v českém jazyce jsme si vybrali *Český národní korpus*⁵⁴ a pro výskyty ve španělském jazyce *korpus RAE CORPES XXI*⁵⁵. Kvůli vysokému výskytu slovních spojení obsahujících podstatné jméno *hlava*, jsme v korpusech upřesnili vyhledávání. Do parametrů obou korpusů jsme dle nabízených možností zadali psaný projev z oblasti tisku. Analýza bude prováděna na prvních 500 výskytech v obou korpusech.

Na začátek zmíníme veškeré významy pojmu *la cabeza* a *hlava*, které uvádí slovník *Španělské královské akademie RAE*⁵⁶ a *slovník spisovného jazyka českého ÚJC*⁵⁷. Na základě těchto významů se pokusíme korpusové výskyty rozřadit a analyzovat. Na závěr praktické části uvedeme tabulky a grafy, které budou znázorňovat počty španělských a českých výskytů k jednotlivým významům. Kromě znázornění bude také obsahovat porovnání všech výskytů, abychom zjistili, z jaké míry si české a španělské ukázky odpovídají.

Než představíme všechny analyzované španělské jednotky, uvedeme stručný etymologický původ českého podstatného jména *hlava* a španělského podstatného jména *la cabeza*.

Etymologický slovník Jiřího Rejzka *Český etymologický slovník*⁵⁸ nachází podobnost výrazu *hlava* a označuje ji jako všeslovanský výraz.

Podobnost nachází v:

- polském jazyce *głowa*
- ruském jazyce *golová*
- srbském/chorvatském jazyce *gláva*
- staroslověnském jazyce *glava*
- praslovanském *golva*, který přísně odpovídá litevskému *galvą*

⁵⁴ https://kontext.korpus.cz/first_form?corpname=omezeni%2Fsyn2015

⁵⁵ <http://web.frl.es/CORPES/view/inicioExterno.view;jsessionid=5A3A93FAE678EE8C576A91B3D0E878A5>

⁵⁶ <http://dle.rae.es/?w=diccionario>

⁵⁷ <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>

⁵⁸ REJZEK, Jiří, *Český etymologický slovník*, Leda 2012, s.205

Obvykle je původ slova *hlava* spojován i se starohornoněmeckým výrazem *ca-lua* 'lysina' či s latinským výrazem *capva* 'lebka', *calvus* 'holý'.

Španělský etymologický slovník autora Joana Corominasa *Breve Diccionario Etimológico de la lengua castellana*⁵⁹ uvádí původ slova *la cabeza* z lidového výrazu latinského jazyka *capitia*, který byl derivován z klasického výrazu latinského jazyka *caput*.

Jak jsme již zmiňovali v úvodu praktické části, budeme vycházet z definic podstatného jména *hlava* (*la cabeza*). Jako první představíme významy slova *la cabeza*, který uvádí španělský slovník RAE.

- 1) Parte superior del cuerpo del hombre y superior o anterior de muchos animales, en la que están situados algunos órganos de los sentidos e importantes centros nerviosos.
 - První definici je základní anatomický význam. Do této skupiny budou spadat také metonymické pohyby hlavy.
- 2) Por antonomasia- cabeza de ovino preparada para comer.
 - Tato definice je součástí prvního významu, a to přední části zvířecího těla.
- 3) En el hombre y otros mamíferos, parte superior y posterior de la cabeza, que comprende desde la frente hasta el cuello, excluida la cara.
 - Tímto významem můžeme rozumět definici číslo jedna, ovšem s rozdílem, že se nepočítá obličej.
- 4) Principio o parte extrema de una cosa. *Las cabezas de una viga, las de un puente*.
 - Pojem *hlava* je možné použít i jako přední či zadní část nějaké věci.
- 5) Extremidad roma y abultada, opuesta a la punta, de un clavo, alfiler, etc.
- 6) Parte superior del corte de un libro.
 - Dle následující definice se jako hlava označuje i jako ořízka knihy.
- 7) Parte superior de la armazón de madera y barrotes de hierro en que está sujeta la campana.

⁵⁹ COROMINAS, Joan, *Breve Diccionario Etimológico de la lengua castellana*, Madrid, Gredos 1987, s.114

- Následující význam je opět spjat s přední částí nějaké věci, v tomto případě zhlaví.
- 8) Cumbre o parte más elevada de un monte o sierra.
 - Kromě přední části slovo *la cabeza* může označovat i vrchol hory.
- 9) Origen, principio de algo que discurre o fluye. *Cabeza de un río, de una manifestación.*
 - Další definicí můžeme rozumět počátek či začátek věci.
- 10) Mente, o capacidad de razonar. *Dije lo primero que me vino a la cabeza.*
 - Pokud opustíme význam přední části, další důležitou definicí *la cabeza* je sídlo naší mysli.
- 11) Juicio, talento y capacidad. *Pedro es hombre de buena cabeza.*
 - Vedle významu myšlení můžeme mluvit i o rozumu a dovednostech.
- 12) Persona (|| individuo).
 - Podstatným jménem *la cabeza* můžeme rozumět i jednotlivce.
- 13) Res.
 - Kromě označení jednotlivce se může jednat i o označení kusu dobytka.
- 14) Capital (|| población principal).
 - Vztahující se k hlavě slovník uvádí též definici představující hlavní prvek.
- 15) Parte de un proyectil que contiene el explosivo o la carga.
 - Dále přední část kulky.
- 16) Carp. Listón de madera que se machihembra contrapeado al extremo de un tablero para evitar que este se alabe.
 - V oblasti truhlářství se můžeme setkat s dřevěnou laťkou, která napomáhá, aby se předmět ze dřeva např. stůl neprohybal.
- 17) Cuba. Extremo de la hoja del tabaco que la une al tallo.
 - Další význam užívaný na území Kuby můžeme nalézt i v botanice.
- 18) Méx. **corona** (|| rueda del reloj para dar cuerda).
 - Na území Mexika je hlavou označována korunka na hodinkách.
- 19) Capítulo (|| división de los libros).
 - Jako zastaralou definici slovník uvádí význam *kapitoly* v knize.
- 20) Encabezamiento (|| ajuste de la cuota para el pago de la contribución).
 - Další zastaralou definicí je význam *záhlaví*.

21) pl. Ejercicio de destreza que consistía en ensartar, corriendo a caballo, unas figuras de cabeza humana o de animal con una espada o lanza, o en acertarlas con un dardo o pistola.

- Pojmenování *las cabezas* znázorňuje stínání dřevěných hlav při rytířském klání.

22) Persona que gobierna o preside una comunidad, corporación o muchedumbre.

- Osoba velící skupině.

23) Persona de mayor responsabilidad en una familia que vive reunida.

- Osoba zastupující skupinu.

Po uvedení všech významů podstatného jména *la cabeza* jako první začneme analyzovat výskyty ve španělském korpusu.

7.1 Kontexty, ve kterých se vyskytují jednotlivá konceptuální pole španělského ekvivalentu *la cabeza*.

V následujícím textu představujeme jednotlivé kontexty, ve kterých se vyskytuje lexém *la cabeza*. Kontexty řadíme podle jednotlivých významů, i přenesených, v pořadí, které jsme stanovili na základě našeho schématu slova *la cabeza* jakožto radiální kategorie.

V teoretické části naší diplomové práce jsme radiální kategorii věnovali kapitolu č.6.2, kde tento termín detailněji popisujeme.

Vycházíme z toho, že základní význam slova *la cabeza* je centrálním členem a zároveň názvem celé kategorie a odpovídá denotaci uvedené ve slovníku na prvním místě. Další od ní odvozené kontexty jsou její tzv. periferní subkategorie. Významové posuny na základě přenosu můžeme vyčlenit do dvou základních celků:

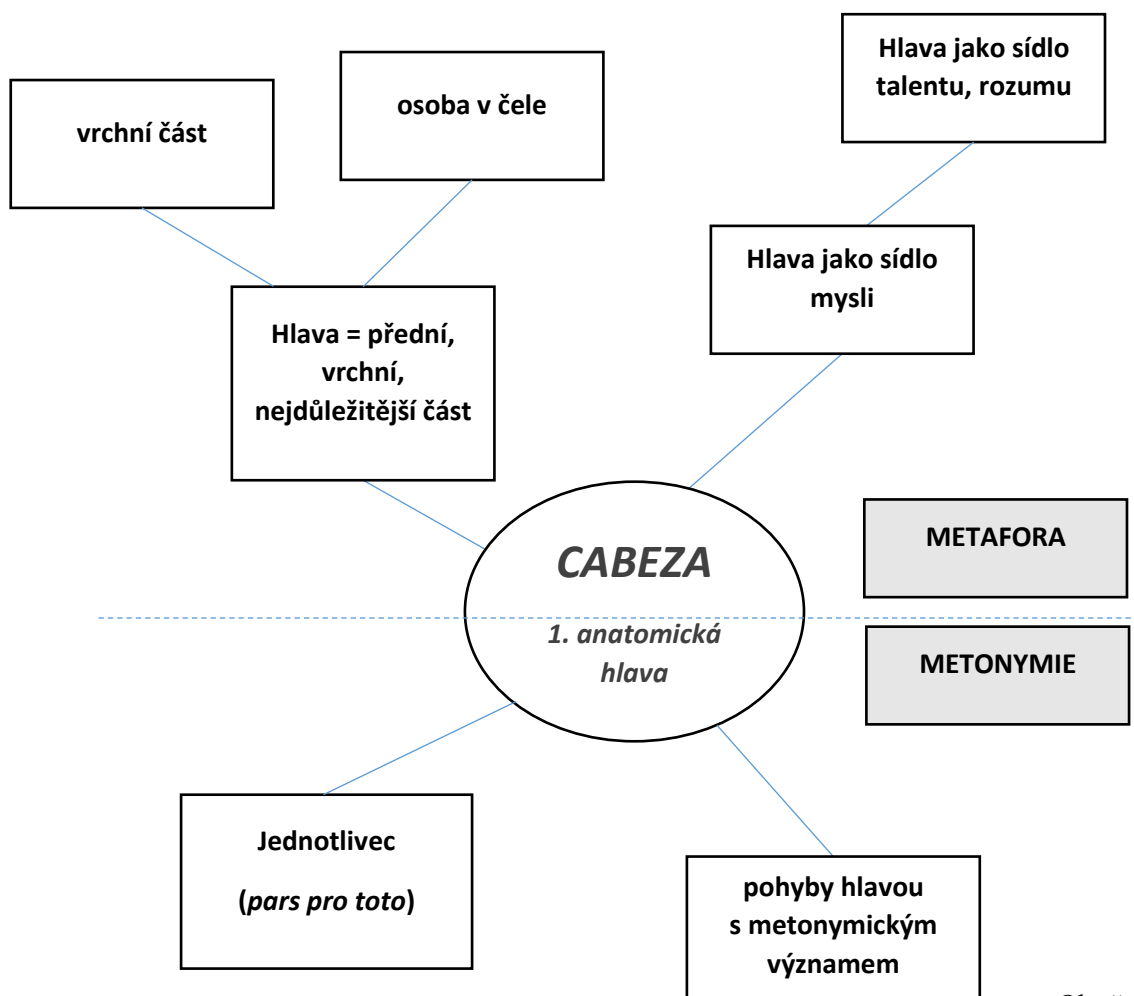
1. Metaforické posuny:

- a. Metaforické posuny, které pojímají „hlavu“ jako místo myslí, která je současně chápána jako nádoba. Myšlenky či myšlení pak odpovídá pohybu či jiné manipulaci, jako by byly hmotným předmětem.
- b. Metaforické posuny vyplývající z „hlavy“ jako místa, kde sídlí nejen mysl, ale také talent, rozum atp.
- c. Metaforické posuny, v nichž představa „hlavy“ jako nejdůležitějšího lidského orgánu přechází k označení vůdčí osoby.
- d. Metaforické posuny, kde převažuje význam „hlavního“ či „nejvýše umístěného“ předmětu, případně jeho části (jde tedy o podobu vnější kombinovanou s pojetím uvedeným v bodu c).

2. Metonymické posuny

- a. Synekdocha typu *pars pro toto*, kde slovo *cabeza* označuje jedince ve skupině, případně jiného živého tvora.
- b. Metonymické posuny založené na příčinné souvislosti s pozorovaným vnějším chováním.

Všechny tyto kontexty a jejich vzájemné vyplývání (radiální kategorie) lze názorně zobrazit následujícím způsobem (obr. č. 1.). Další popisy a důvody zařazení daných příkladů uvádíme v jednotlivých podkapitolách.

Obr.č.1

Centrum obrázku tvoří CABEZA jakožto centrální člen, od které se všechny ostatní kontexty, významy odvíjí. Středem našeho obrázku prochází pomyslná čára, která rozděluje náš centrální člen na jednu podskupinu významů spadající pod lingvistický jev *metafory* a druhou podskupinu spadající pod jev *metonymie*.

Do první podskupiny jsme zařadili kontext *hlavy jako přední, vrchní, nejdůležitější části*, který jsme ještě dále rozdělili na oblast výskytů vyjadřující *vrchní část* a *osobou v čele*. Na stejnou úroveň kontextu *hlavy jako vrchní části* patří dále kontext *hlavy, jako sídla mysli*, do které navíc spadají ukázky vyjadřující *hlavu jako sídlo talentu a rozumu*.

Druhá podskupina zahrnuje kontext *jednotlivce* a soubor příkladů, kde je hlavou vyjádřen *pohyb s metonymickým významem*.

První pole výskytů, které představíme, je soubor ukázek obsahující slovo *la cabeza* ve významu anatomické fyzické hlavy.

7.1.1 Fyzická hlava

V našich výsledcích byl význam *fyzická hlava* ze všech významů nejpočetnější. Význam fyzické hlavy je ve slovnících na prvním místě a tvoří centrum kategorie *hlava*. Ostatní významy se od ní odvíjí.

- a) Mezi první kontext jsme zařadili obecný význam hlavy jako **vrchní části lidského těla** (52a, b).

(52a) *La mala noticia fue que el suizo Stephan Lichsteiner debió salir a los 25 minutos, reemplazado por el defensor uruguayo Martín Cáceres, al recibir un duro golpe en la cabeza tras chocar en el aire con el chileno Mauricio Pinilla de Cagliari. (El Universal, 2012)*

(52b) *Según una analogía de Herman Melville, “El resplandor nocturno de las luciérnagas tienen como propósito principal, atraer al sexo opuesto... algún insecto Héroe puede mostrar enamoramiento a su fina telaraña”, incita la imaginación de Taylor a crear esta pieza, donde siete bailarines, vistiendo leotards oscuros con brillo, que llevan alas en la espalda, y graciosos turbantes en la cabeza con pequeñas antenas, aparecen en la escena moviendo las manos bajo la barbilla, con los dedos apuntando amenazantes hacia fuera, mientras se mueven de un lado a otro de la escena, hasta que desaparecen por los laterales. (Danza Hoy, 2012)*

- b) Následující ukázky byly nalezeny ve člancích z oblasti zdravotnictví (53a, b).

(53a) *Detalló que luego de esto viene una fase aguda o indeterminada que dura de tres a ocho semanas, en la que aparecen síntomas como dolor de cabeza y muscular (mialgia), fatiga, pérdida de apetito y ocasionalmente fiebre. (El Universal, 2012)*

(53b) *En tanto el Instituto de Higiene aplique la disposición presidencial, se elimina de un plumazo el dolor de **cabeza** para las empresas que no conseguían la renovación de registros para sus productos. (El Universo, 2012)*

- c) Vedle ukázek ze zdravotnictví jsme našli i vysoký počet příkladů v kriminálních člancích (54a, b).

(54a) *La chiquita, que había ido al kiosko con su mamá, recibió un balazo en **la cabeza** cuando dos delincuentes que intentaban robar un auto comenzaron a disparar. (El Clarin, 2012)*

(54b) *“Mi susto fue que al cerrar el portón de mi casa, un sujeto me jala la verja, y en el forcejeo se metieron los tres antisociales, trato de correr hacia adentro de la vivienda en busca de ayuda, pero los maleantes me golpearon con el arma en **la cabeza**, me registraron y se llevaron el celular valorado en 3,500 córdobas, y además me reventaron la cadena de plata que traía puesta”, dijo la joven en su denuncia ante la Policía del Distrito Cuatro. (El nuevo diario, 2012)*

Mezi další nalezené výrazy, kde se vyskytuje slovo *hlava* jako *fyzická část* můžeme zařadit *cáncer de cabeza, tiro en la cabeza, disparar a la cabeza, una herida en la cabeza, un balazo en la cabeza, cabeza sumergida, la presión en la cabeza apod.*

- d) Dalším polem, kde byl výraz *la cabeza* ve významu fyzické hlavy bylo pole sportu, kde byl náš hledaný výraz použit ve významu odpálení míče při sportu, v našem případě nejčastěji ve fotbalu (55a, b).

(55a) *Dos goles de Luis Omar Venegas, en el primer tiempo, ambos con remate con **la cabeza** pusieron en ventaja a los de Cancún, que buscaban desesperadamente cómo salir de cuatro derrotas consecutivas; más dos goles con el pie de Miguel Sabah que salva la derrota, pero no la racha de seis juegos sin conocer la derrota. (Issuu, 2012)*

(55b) *El defensor central Claudio anotó con un remate de **cabeza** en un tiro libre de Richard frente a una pasiva defensa del Porto para poner adelante en el marcador a los anfitriones a los 15 minutos. (Rpctv, 2012)*

- e) Následující ukázky nesou význam **pohybů hlavy**. Tyto ukázky jsme záměrně neřadili do konceptuálního pole *metonymie*, neboť zde daný pohyb hlavou nevyjadřuje žádný hlubší vnitřní význam, nýbrž pouze pohyb horní částí lidského těla jako je uhnutí, sklonění apod. (56a, b).

(56a) *En esta etapa es normal que succione sus manos y pies, jale el cabello o la nariz de quien lo carga, gire su **cabeza** buscando personas y objetos para llevarlos a su boca o pasarlos de una mano a otra. (Crianza y Salud, 2012)*

(56b) *Es adecuado que pongamos la computadora en línea recta con nuestros ojos, es decir, que no tengamos que bajar o subir **la cabeza** para leer cómodamente. (La Opinión, 2012)*

7.1.2 **Hlava jako sídlo mysli**

Dalším nejpočetnějším konceptuálním polem, kde se nacházelo nejvíce metaforických kombinací bylo pole *mysl*. Jako v předešlé kapitole *fyzické hlavy* i zde se objevuje více významů, které vyjadřuje náš hledaný výraz *la cabeza*.

- a) Prvním kontextem, kde se vyskytlo podstatné jméno *hlava* bylo ve významu **myšlení a mít/nemít starosti, dělat/nedělat si starosti** (57a, b).

(57a) *Bastantes dolores de **cabeza** está generando en los directores de Blanco y Negro la renovación de Héctor Tapia y Miguel Riffo. (La Tercera, 2012)*

(57b) *Unos 89 prisioneros fueron absueltos de todos los cargos, pero son un dolor de cabeza para el gobierno de Obama, que no consigue países dispuestos a recibirlos por motivos de seguridad. (El Universo, 2012)*

Pro vyjádření starostí jsme také zaznamenali příklady typu *calentar la cabeza, quebradero de la cabeza, temor de la cabeza*.

- b) Jako další význam, který v následujících ukázkách vyjadřuje metaforická kombinace s výrazem *la cabeza* je **začít se zabývat nějakou věcí** (58a, b).

(58a) *Entré en un parate para terminar la carrera y meter **la cabeza** en otra cosa. (Página 12, 2012)*

(58b) *El grueso de los inscriptos tiene entre 18 y 35 años, pero hay también gente mayor que estudia idiomas por realizar un ejercicio mental. Algunos estudian chino o polaco para tener **la cabeza** ocupada. (Página 12, 2012)*

Zajímavým výrazem v tomto kontextu jsme našli výraz *un rompe cabezas*, který vyjadřuje lámání si hlavy nad určitým problémem (59).

(59) *El primero consistió en **un rompe cabezas** en que cada figura representa ba uno de los 10 derechos de la niñez y de la adolescencia con un tiempo de 60 segundos para armarlo; funcionaba sobre un monitor multitouch. (ABC, 2012)*

c) Mezi další oblasti jsme zařadili význam **přemýšlet, myslet na něco** (60a, b).

(60a) *Nosotros lo ejecutamos como chotis, ni se nos pasa por **la cabeza** hacer una cumbia, aunque otros lo tocan con otros ritmos que no sé ni qué ritmos serán. (Tacuarembó, 2012)*

(60b) *"Esos momentos, captúrelos con Kodak", se me vino a **la cabeza** la vieja propaganda al leer que la empresa se declaraba en quiebra, y pensé que toda una forma de "capturar" la vida se había roto. (El Tiempo, 2012)*

Dále také *pasar por la cabeza, dar vueltas en la cabeza, calentar la cabeza, estar noc la cabeza en, no salir de la cabeza, acumular en la cabeza, poner en la cabeza, rondar por la cabeza, tomar de la cabeza, cruzar por la cabeza, venir a la cabeza, no entrar en la cabeza, tener en la cabeza apod.*

d) Posledním polem, kde jsme nacházeli význam související s lidskou myslí byl význam **postrádání smyslu** (61a, b).

(61a) *Yo tengo el derecho de pensar que lo que se pretende es seguir favoreciendo a la economía brasileña, porque no cabe en mi **cabeza** que, pudiendo vender energía mucho más cara que la que le cedemos al Brasil, generando empleo, impuesto y divisas, haya gente que se opone a este proyecto", afirmó. (Abc, 2012)*

(61b) *Lo que no me cabe en **la cabeza** es que ante un inconveniente en una parte del proceso, como es el horario de las clases del curso de nivelación, no haya un funcionario en la universidad que se comprometa a ayudarnos o darnos facilidad es y dé la cara, sino que se tiran la pelotita entre ellos y la Senescyt. (El Universo, 2012)*

Dále jsme našli také metaforu *no tener pies ni cabeza* nebo její podobnou verzi *sin pies ni cabeza*.

7.1.3 Hlava jako sídlo rozumu a talentu

Do konceptuálního pole *hlavy jako sídla rozumu a talentu* jsme zařadili úryvky, které nejsou spjaty přímo s myšlením jedince, nýbrž s vrozeným talentem či s lidskou schopností usuzovat a rozhodovat se.

- a) První kontext v našem dalším poli nazveme **bezhlavým/rozumným rozhodováním** neboli **rozhodováním bez rozumu/s rozumem** (62a, b).

(62a) *Este año fui segundo, el mejor resultado de un chileno en un Dakar. Voy a ir desde la primera etapa a ganar, darle otra alegría a Chile. Quiero salir desde el primer kilómetro acelerando, pero no “sin **cabeza**“. (La Tercera, 2012)*

(62b) *"El viernes fue un día muy difícil. Por suerte mantuvimos la cordura y trabajamos **con la cabeza**. Al no poder salir a girar, apostamos todo al sábado, pero con recaudos. (La Nación, 2012)*

- b) Do druhého kontextu jsme zařadili korpusové ukázky, které nesly význam **rozumu** samotného (63a, b).

(63a) *Ambos se conocieron en 1990, en el Mundial Amateur de Ciclismo en Utsonomiya, Japón. Carmichael era el entrenador del equipo juvenil de Estados Unidos y le dijo al joven deportista que sería el mejor del mundo si aprendía a usar **la cabeza**. (La Tercera, 2012)*

(63b) *Tiene **cabeza**, tiene valor, tiene afición y, además, tiene figura. Hay mucho futuro en ese chico. Tanto lo vale que si tiene suerte triunfará pronto y si no la tiene triunfará más tarde. Pero triunfará. Enhorabuena. (El Mundo, 2012)*

- c) Další částí konceptuálního pole *hlavy jako sídla rozumu a talentu* je část, které patří úryvky vyjadřující **stav zešilení (64a, b)**.

(64a) *Peor, y como si no fuera una experiencia harto común a estas alturas, los personajes se toman de **la cabeza**, vociferan desesperados y uno exhorta al operador: "¡Haz algo pronto, Willy!" ¡Sí, que apriete Reset!* (La Nación, 2012)

(64b) *Para empezar, porque en dos páginas consecutivas de Munro el mundo de sus personajes se ha puesto de **cabeza** varias veces y sus convicciones han sido derrotadas por la realidad y sustituidas por otras.* (El País, 2012)

Dále také metaforická kombinace jako *estar de cabeza*.

- d) Poslední kontext, který jsme v této oblasti zaznamenali byl kontext s jedinou ukázkou nesoucí význam **hlupáka (65)**.

(65) *Symmes se comprometió a conducir una expedición para explorar el centro de nuestro hogar cósmico, pero no obtuvo gran apoyo. Algunos rechazaron su teora y consideraron que era sólo **un cabeza hueca** en busca de tierras extrañas y de fama.* (La Nación, 2012)

7.1.4 **Hlava jako přední či vrchní část**

Pouhé tři příklady jsme našli v kontextu, který použitím slova *la cabeza* naznačoval umístění v horní části předmětu, věci či přední část předmětu, věci (66a, b, c). Z tohoto důvodu jsme jednu z posledních kapitol nazvali *vrchní částí*.

(66a) *A **la cabeza** de ese cuadro debe ubicarse empero el perfil autoritario del chavismo, con el que recubre sus notorios atropellos contra la libertad de expresión, contra el derecho a la disidencia y contra las garantías individuales, bajo un manto de proclamas que se dicen socialistas y se envuelven en una exaltación verbal del patriotismo, cuya verdadera naturaleza pertenece sin embargo al viejo populismo regional, el que enmascara su intolerancia con un discurso nacionalista y tramposo que la realidad se encarga a cada paso de desmentir, pero que no ha perdido hasta el momento su alcance cautivador para*

retener a una masa de seguidores y someterlos al hechizo que imponen ciertas modalidades ideológicas. (El Comercio, 2012)

(66b) Añadió que la lesión ha sido en "la cabeza del fémur", lo que "requiere cirugía" y le llevará una "recuperación de 60 días". (El nuevo diario, 2012)

(66c) Aunque no existe una respuesta definitiva, una de las explicaciones posibles es que el prepucio-la piel que recubre el glande o "cabeza" del pene contiene células que son blanco del VIH para iniciar el proceso de infección. (El Universal, 2012)

7.1.5 Hlava jako osoba v čele

Další kontext tvoří korpusové úryvky, ve kterých podstatné jméno *la cabeza* vyjadřuje **jedince s vysokým postavením, hierarchicky postaveného nad všechny ostatní**, jedince velící skupině, nacházející se první v pořadí a mající pravomoc.

- a) První ukázky nesou význam vyjadřující prvek, který je nadřazen nad vše, všechny ostatní (67a, b).

(67a) Decenas de ciudades alemanas, con Berlín a la cabeza, se sumarán a la convocatoria y desconectarán por una hora su iluminación el Ayuntamiento Rojo, la Puerta de Brandeburgo, la Torre de las Telecomunicaciones de Alexanderplatz, y la Academia de las Artes. (El Tiempo, 2012)

(67b) A todas estas debemos agregar que los inventarios de petróleo de los países desarrollados (incluyendo a Estados Unidos) no han parado de crecer (alcanzado niveles casi récord) y que la OPEP oficializó (imponiéndose la tesis saudí) el cambio de cuotas por un nivel de producción de 30 millones de b/d (algo que venía pasando hace tiempo, con Arabia Saudita a la cabeza con casi 10 millones de b/d), con lo cual se incrementa la sensación de crudo en el mercado. (Entorno empresarial, 2012)

- b) Dalšími příklady jsou ty, ve kterých lze upozorovat prvek, který má v nějaké komunitě, organizaci pravomoc. Ve druhé ukázce se vyskytuje zdvojnásobení tvaru *la cabeza* (68a, b).

(68a) *En la organización interviene una empresa privada, MotoGP Argentina, cuya **cabeza** visible es el controvertido piloto mendocino de cross country y empresario Orly Terranova. (Página 12, 2012)*

(68b) *“Fueron alias “el costeño” y alias “tavo” quienes originaron los desórdenes en el área metropolitana, exactamente en las comunas 13 y 16 y en los corregimientos de San Cristóbal y San Antonio de Prado, con la quema de cuatro vehículos el pasado 5 de enero, durante el denominado ‘paro armado’ de ‘los urabeños’, como retaliación por la muerte de su principal **cabecilla**”, precisó. (El Mundo, 2012)*

- c) Poslední kontext je tvořen ukázkami, u nichž význam hledaného výrazu je obsazení první příčky v pořadí (69a, b).

(69a) *Después de la primera jornada de este raid por tierras arhentinias, los Mini se sitúan a **la cabeza** y empiezan a marcar distancia con sus competidores. (Diario de León, 2012)*

(69b) *Después de finalizar la jornada, Toluca y Tijuana están a **la cabeza** con 20 puntos; Monterrey los sigue con 16; León, América y Cruz Azul suman 14; Tigres y Morelia tienen 13; Atlante y Santos suman 12; Pumas tiene 11; Atlas, Chivas y Pachuca acumulan 10 puntos; San Luis y Jaguares vienen con ocho cada uno; Puebla tiene seis y Querétaro está en el fondo con dos puntos. (Miami diario, 2012)*

7.1.6 Metonymie spojená s pohyby hlavy

Následující konceptuální pole jsme označili *metonymie spojená s pohyby hlavy*. I přes to, že v nalezených příkladech se vyskytuje *la cabeza* ve významu fyzické hlavy, tyto ukázky jsme zařadili do samostatné kapitoly. Zmíněný pohyb fyzické hlavy se zde kříží s jevem metonymie, kdy daný pohyb nese hlubší význam. Tento jev podrobněji vysvětluje María Josep Cuenca a Joseph Hilferty ve své knize *Introducción a la lingüística cognitiva*⁶⁰. Ve své knize vysvětlují rozdíl mezi idiomatickými frázemi a

⁶⁰ CUENCA María Josep, HILFERTY Joseph, *Introducción a la lingüística cognitiva*, Editorial Ariel, Barcelona 1999, s.117

doslova znamenajícími frázemi, tedy nikoli idiomy. Ukázku k prvnímu jevu uvádí následující:

A: Oye, ¿me vas a ayudar, sí o no?

B: Lo siento, pero tengo las manos atadas

Ve zmíněném příkladu část *tengo las manos atadas* je fundamentální znát významy jednotlivých výrazů. *Las manos* se spojují se schopností člověka NĚCO DĚLAT, KONAT. Díky našemu rozumu a lidské zkušenosti víme, že pokud máme svázané ruce, zmíněnou schopnost člověka něco dělat nemáme. Jsou to přesně tyto vědomosti, které nám umožňují pochopit význam odpovědi mluvčího B ve výše zmíněném příkladu a to, že mluvčí B nemůže zrovna pomoci mluvčímu A. V odpovědi mluvčího B je vedle faktu, že mluvčímu A nemůže momentálně pomoci vyjádřen ještě jeden fakt. *Tener las manos atadas* vyjadřuje neschopnost něco dělat, ale ne z vlastní vůle. Pokud máme svázané ruce je to vinou někoho jiného a my se na tom dobrovolně nepodílíme. Tím, že se mluvčí B omlouvá pro neschopnost pomoci tedy zároveň vyjadřuje, že to není jeho chyba, tj. rozhodnutí není z jeho vlastní vůle.

Nyní se podíváme na druhý příklad, který zmiňují María Josep Cuenca a Joseph Hilferty, kde ukazují rozdíl v arbitrárnosti.⁶¹

A: Tengo el pelo atado.

V tomto případě nemůžeme aplikovat stejné vědomosti NEMOCI NĚCO DĚLAT jako v prvním zmíněném příkladu. V tomto případě musíme aplikovat jiné vědomosti a to takové, že s vlasy nemůžeme manipulovat jako s rukami. Navíc, faktem, že máme svázané vlasy vyjadřujeme vlastní vůli, tj. nepotřebujeme další osobu, abychom toho dosáhli.

V dnešní době idiomatické fráze z důvodu častého užívání tvoří součást naší mluvy a zapomíná se, že se jedná o metonymické či metaforické složeniny.

⁶¹ *Ibid.* s. 118

Než představíme naše nalezené korpusové ukázky, pokusíme se aplikovat teorii autorů Maríi Josep Cuenca a Josepha Hilferty.

Jako první uvedeme příklad s přeneseným významem (70):

*(70) El técnico de San Luis, Alex Aguinaga, dijo: "Jugamos mal, no tuvimos la pelota, sólo corrimos. Pero hay que **levantar la cabeza**. Nos encontraron mal parados, y al final cargamos el peso de la defensa con dos goles". (Esto, 2012)*

Část příkladu *hay que levantar la cabeza* nám v kontextu evokuje znalosti, že narovnaný člověk s vypnutou hrudí a zvednutou hlavou vyjadřuje odvahu, hrdost a nebojácnost a mluvčí v našem zmíněném příkladu se snaží ostatní motivovat.

Do protikladu významu řadíme následující úryvek (71):

*(71) Relatan que un pordiosero, que dormía en la acera pasando la pea, **levantó la cabeza** y dijo somnoliento. ¡Ánimas del purgatorio, un solo Dios no puede con tanta...! El sacerdote desapareció. Solo se oyó a lo lejos las pisadas del caballo. (El universo, 2012)*

Ve druhém příkladu část *levantó la cabeza* musíme podle kontextu aktivovat jiné vědomosti a to takové, že ve zmíněné ukázce se jedná pouze o anatomický pohyb, kdy jedinec zvedne hlavu vzhůru.

Po přiblížení kapitoly metonymicky spojených pohybů hlavy uvádíme kontexty nalezené v korpusových španělsky psaných ukázkách.

- a) Jako první představíme úryvky, kde skrytý význam daného pohybu hlavy vyjadřuje **lítost**, **mrzutost** či **stud** (72a, b).

*(72a) El portal "Maisfutebol" destaca las oportunidades de gol de los españoles, su dominio de la pelota y la voluntad que demostraron hasta el fin, aunque salieron del campo con una "imagen extraña" de **cabeza** baja y vergüenza.*

"Record" destaca la "despedida anticipada" de la selección hispana en los Juegos. (Marca, 2012)

*(72b) Federer se situó 4-2 y el partido tomó un rumbo nuevo, mientras el primer ministro británico, David Cameron, mostraba su desazón, negando con **la cabeza** desde la primera fila del palco oficial. Fue 6-3 para Federer con un ace. (Página 12, 2012)*

Dále jsme našli kombinace jako *bajar la cabeza*.

- b) Dalším významem, který je spojen s metonymickým pohybem je ukázka vyjadřující **podrobení se autoritě** (73).

*(73) "Te sentís muy indefenso cuando ves semejante pelea. Pero no te queda otra que callarte la boca, agachar **la cabeza** y seguir de largo con tus hijos lo más rápido posible." (La Nación, 2012)*

- c) Na následujících příkladech z novinových článků můžeme zaznamenat kombinaci, která v kontextu nese význam **odvahy, odhodlání** (74a, b).

*(74a) La Universidad de Chile no pudo ayer levantar **cabeza** tras la derrota por 4-1 del pasado jueves frente al Deportivo Quito por la Copa Libertadores y perdió de visita por 0-2 ante la Universidad de Concepción. (Panamaamerica, 2012)*

*(74b) "Partido complicado pero tenemos que seguir con **la cabeza** en alto. Así es el fútbol", dijo Arturo Álvarez después del partido en su cuenta de Twitter. (La prensa gráfica, 2012)*

- d) Mezi další zajímavou ukázkou patří následující úryvek, kde lze metaforické spojení s podstatným jménem *la cabeza* chápat jako **protestování, nesouhlasení s něčím, někým** (75).

(75) Guerra psicológica que no es necesaria cuando sin fanatismo se reconocen los importantes logros de esta administración; reconocimiento que no obstaculiza para, en libertad, poder señalar los errores sin la

amenaza “del que saca la cabeza muere” porque “tanto va el cántaro al agua...”. (El Universo, 2012)

- e) Posledním kontextem obsahující náš vyhledávaný výraz v kombinaci s metonymickým pohybem je následující ukázka, která vyjadřuje **spočínutí** na nějakém místě (76).

(76) *La vida verdaderamente evangélica tiene, por lo mismo, y como lo muestran Jesús, que nunca tuvo “dónde reclinar la cabeza”, y Francisco, que eligió para vivir, fundar su orden y morir, una capilla pobre, derruida y restaurada con sus manos, un hermoso grado de locura en términos del poder.* (Jornada, 2012)

7.1.7 Synekdocha pars pro toto

Následující úryvky jsme zařadili do stejné kategorie, jelikož v každé z nich je náš v korpusu vyhledávaný výraz *la cabeza* užit ve významu jednotlivé osoby. I zde jsme zpozorovali několik zajímavých kontextů odkazující vždy na něco odlišného.

Josef Dubský ve svém díle *Základy španělské lexikologie pro překladatele a tlumočníky*⁶² zmiňuje synekdochu za možný druh metonymie. Díky metaforickým, metonymickým a synekdochickým postupům můžeme rozšiřovat nebo zužovat význam u slov a vytvářet mnohoznačná slova. K utvoření těchto jevů není potřeba vymýšlet nová slova od nových základů. Slovní zásobu tedy rozšiřujeme, ale počet slov v jazyce zůstává stejným.

Mezi autorem uváděnými příklady zmiňujeme následující:

Vztah mezi celkem a částí

- *Mala lingua*. – kdy jazyk jako symbol řeči je základem pojmenování charakteristiky jedince
- *Lingua viperina* – česky nactiutrháný člověk

⁶² DUBSKÝ, Josef, *Základy španělské lexikologie pro překladatele a tlumočníky*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1977, s.125

- *Cabeza sentada* – zde je základem pojmenování hlava jako symbol rozumu
- *Cabeza de tarro* – česky zabeďněná hlava, zabeďněnec, hlupák
- *Cabeza de chorlito* – česky ztřešřtěná hlava, ztřešřtěnec a jiné

Po krátkém úvodu kapitoly synekdochy představujeme naše korpusem nalezené ukázky obsahující právě zmíněnou synekdochu.

- a) První kontext tvoří ukázky, obsahující význam zmíněného jednotlivce (77a, b).

(77a) *El operativo que dio de baja a alias 'Giovanni', **la cabeza** más visible de esa organización, en parte fue lo que produjo esas expresiones inaceptables del paro armado del jueves y viernes. (El Tiempo, 2012)*

(77b) *Cuando en la segunda etapa de la Revolución Francesa se impuso "el reinado del terror" rodando más de 10.000 **cabezas** la misma revolución no tardó en gullir a Robespierre y a los líderes más radicales del llamado Comité de Salvación Pública, que cayeron bajo el filo de la misma guillotina que ellos tanto habi an usado para eliminar a sus contendores. (El Universal, 2012)*

- b) Naším dalším kontextem jsou příklady, kde je podstatné jméno *la cabeza* užito jako **jedince v pořadí, seznamu** (78a, b).

(78a) *Por su parte, la canaria **Carla Suárez**, decimosexta raqueta del mundo, no encontró la forma de superar a eslovaca Dominika Cibulkova, vigésima **cabeza** de serie del torneo australiano, que avanzó a los octavos de final tras vencer en una hora y un minuto a la española (6-1, 6-0). (Abc, 2014)*

(78b) *De esta manera, el castellonense se une a David Ferrer y a Tommy Robredo como representante español en octavos de final del torneo oceánico, donde no podrá estar el toledano Feliciano López, que cayó ante el escocés Andy Murray, cuarto **cabeza** de serie, por 7-6(2), 6-4 y 6-2. (Cadena Ser, 2014)*

- c) Následující pole obsahuje ukázky vyjadřující **ztrátu života** jedince (79a, b).

(79a) *Entretanto los manifestantes coreaban “Galaverna, queremos tu cabeza”, aludiendo al senador colorado Juan Carlos Galaverna, uno de los primeros impulsores del juicio político a Lugo. (Página12, 2012)*

(79b) *Al interior de la cárcel los reos hablaban de que por la cabeza de Flores se ofrecía \$150 mil. “Creo que el hombre (Flores) sabía algo que no querían que cuente. (El Universo, 2012)*

- d) Speciálním případem byly úryvky obsahující slovo *la cabeza* jakožto kusu dobytka. Pro tento případ má slovník Španělské reálné akademie definici, kterou rozděluje na dva typy:
- **cabeza de ganado mayor**
f. buey, caballo o mula respecto del carnero o de la cabra
 - **cabeza de ganado menor**
f. El carnero o la cabra respecto del buey, el caballo o la mula.

Pro ukázkou jsme vybrali následující příklady (80, 81):

(80) ***Cabezas** de ganado están en riesgo en la provincia de Esmeraldas por la falta de lluvias, y la producción de leche y carne disminuyó hasta en un 60 %, según estimaciones del Ministerio de Ganadería y Pesca (Magap). (El Universo, 2012)*

(81) *Tras la muerte en 1976 de Alfredo Fortabat, la mujer se hizo cargo de todas sus empresas y heredó una de las mayores fortunas del país, que incluía 160.000 hectáreas de tierras, miles de **cabezas** de ganado, tres aviones, un helicóptero, un barco, varios automóviles y la cementera Loma Negra, de la que se encargó personalmente. (Que, 2012)*

7.1.8 **Ostatní výskyty**

- a) **Název knihy**

Jako jediný příklad jsme našli ukázkou, kde podstatné jméno *la cabeza* vyjadřuje pouze název knihy (82).

(82) *Nacido en Pisa el 24 de septiembre de 19:43, el autor de Sostiene Pereira (1994) o **La cabeza** perdida de Damasceno Monteiro (1997) sintió un*

giro en su vida cuando descubrió casualmente un ejemplar del poema de Pessoa Tabacaria mientras paseaba junto al río Sena. (El Universal, 2012)

b) Příjmení

Jako další početnou skupinu můžeme řadit pasáže, kde výraz *la cabeza* nese význam příjmení člověka. Než uvedeme nalezené korpusové ukázky, představíme krátký etymologický původ příjmení *Cabeza(s)*.

Cabeza(s) je kastilské příjmení, které označuje anatomickou část člověka či zvířete. Existují i složeniny se zmíněným příjmením, a to například *Cabeza de Vaca* o *Cabeza de León*. Původ tohoto příjmení můžeme hledat z období španělského znovudobývání poloostrova. Když při válkách byli stateční vojáci vyznamenáni, jejich příjmení se zapisovala do dějin. První rod nesoucí příjmení *Cabeza(s)* genealogové nacházejí v horách z oblasti León. Tamější rod nesoucí naše vyhledávané příjmení se v historii rozšiřoval po celém Španělsku a Americe. Díky odměňovaným vojákům toto příjmení získalo prestiž a v dnešní době patří mezi jedno z nejfrekventovanějších příjmení španělsky hovořícího obyvatelstva⁶³.

Naše nalezené ukázky obsahující příjmení *Cabeza(s)* jsou následující (83a, b):

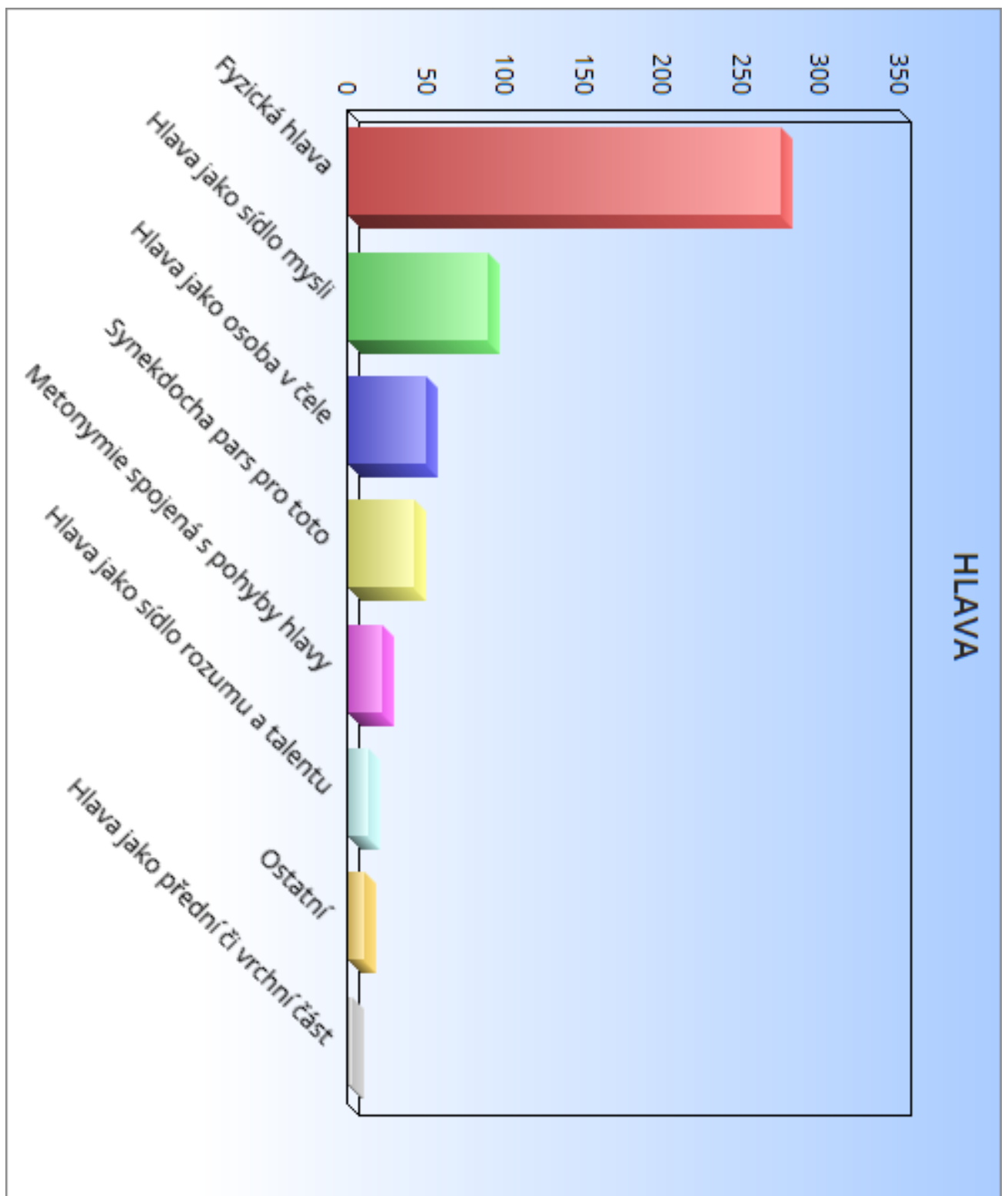
(83a) *A inicios de febrero recién pasado, después de una reunión del comité ejecutivo de la Federación Salvadoreña de Fútbol (FESFUT), Carlos Méndez Florez **Cabezas**, titular de la entidad rectora del balompié nacional, confirmó que Mauricio "el Tuco" Alfaro y Giovanni Trigueros serían los entrenadores de la selección nacional sub 20. (La prensa gráfica, 2012)*

(83b) *Los efectos de este procedimiento se aprecian, según **Cabeza**, "en los primeros días, alcanzándose al final de la primera semana del tratamiento un 70 por ciento del aclaramiento dental para dientes oscurecidos por la edad y un 50 por ciento de aclaramiento para otros tipos de causas. La tonalidad alcanzada se estabiliza un mes y medio después de finalizar el tratamiento en los incisivos. (Lati no news, 2012)*

⁶³ <http://www.surnames.org/apellidos/cabezas.htm>

Na závěr kapitoly o výskytech španělského podstatného jména *la cabeza* ve španělsky psaných kontextech jsme vytvořili tabulku a graf, který znázorňuje frekvenci 500 analyzovaných korpusových výskytů.

Fyzická hlava	274
Hlava jako sídlo mysli	88
Hlava jako osoba v čele	49
Synekdoha <i>pars pro toto</i>	42
Metonymie spojená s pohyby hlavy	21
Hlava jako sídlo rozumu a talentu	13
Ostatní	10
Hlava jako přední či vrchní část	3

7.2 Kontexty, ve kterých se vyskytují jednotlivá konceptuální pole českého ekvivalentu *hlava*.

Po představení kontextů španělsky psaných korpusových výsledků se nyní zaměříme na kontexty česky psaných korpusových výsledků.

Předtím, než začneme popisovat jednotlivá pole, uvedeme významy podstatného jména *hlava* ve *Slovníku spisovného jazyka českého*.

- 1) *horní, popř. přední, řidč. též centrální část těla živočichů (u lidí a u opic kulovitého tvaru), v níž jsou uložena nervová centra a počátek zažívací roury, popř. důležitá čidla (oči aj.): lidská h.; h. psa*
- 2) *(v širším smyslu) základna myšlení, uvažování, chápání, cítění; mysl: mít hlavu plnou nápadů;*
- 3) *(v užším smyslu) rozum, rozvaha, soudnost: pracovat rukama i hlavou;*
- 4) *vůle, umíněnost: mít tvrdou hlavu;*
- 5) *středisko paměti; paměť: mít, nosit něco v hlavě;*
- 6) *jednotlivý člověk; jednotlivec, osoba: roční spotřeba na hlavu;*
- 7) *kdo je v čele něčeho, něco řídí, je někde hlavní osobou; představený, přednosta, vůdce, náčelník, šéf: h. státu, rodiny*
- 8) *sídlo života; život: přijít o hlavu;*
- 9) *věc tvarem (popř. polohou) připomínající hlavu, podobná hlavě: hlavy hub*
- 10) *nejhořejší, nejvyšší část něčeho; vrchol, vrcholek, vršek: h. věže*
- 11) *kniž. horní část písemností n. tiskovin; záhlaví, nadpis: h. listiny*
- 12) *kniž. a odb. část, oddíl knihy, písemnosti; kapitola: ustanovení šesté hlavy ústavy;*
- 13) *(též mn. hlavy) část něčeho, kam se obvykle klade hlava (zvl. postele, hrobu ap.); čelo: sedět v hlavách postele (op. nohou);*
- 14) *vražda, zabití: → zdrob. hlavička, v. t., hlávka v. t., hlavinka v. t., hlavěnka v. t.*

Naším prvním analyzovaným kontextem bude oblast obsahující pojem *hlava* ve významu fyzické anatomické hlavy.

7.2.1 Fyzická hlava

Jelikož význam *fyzická hlava* byl ze všech významů nejpočetnější, i zde jsme našli nejrozmanitější kontexty obsahující toto konceptuální pole.

- a) Mezi první kontext jsme zařadili obecný význam hlavy jako **vrchní části lidského těla**. Tento význam se v korpusu vyskytoval především v kriminálních člancích, kde jsme našli následující ukázky (84a, b).

(84a) *Chlapce podle svědků udeřila do **hlavy** ešusem, minimálně jednou jej nakopla, lehce mu šlápla na hlavu, několik vteřin jej topila v bazénku a pak s ním cloumala tak, že se praštil o zed'. (Týdeník Sokolovska, č. 39/2014)*

(84b) *Po snídani – páchnoucí polévce, studené rýži a vlažném čaji – mu strážní narazili na **hlavu** proutěný koš a vedli jej z nevytápěné cely dlouhými chodbami do vyšetřovací místnosti, kde alespoň v zimě žhnulo dřevěné uhlí. (GEO, č. 11/2014)*

Mezi další nalezené výrazy, kde se vyskytuje slovo *hlava* jako *fyzická část* můžeme zařadit *udeřit někoho do hlavy, sekat někoho do hlavy, střílet někoho do hlavy, bít někoho do hlavy apod.*

- b) Kromě početných výskytů týkajících se kriminalistiky jsme našli i příklady užití slova *hlava* v oblasti zdravotnictví (85a, b).

(85a) *Než si uvědomíte, že brýle jsou opravdu nevyhnutelné, budete nejspíš při čtení nervózní a vaši psychickou pohodu negativně ovlivní tzv. astenopické potíže: únava, bolesti **hlavy**, pálení očí, zamlžené vidění, neschopnost delší koncentrace apod. (Rytmus života, č. 7/2014)*

(85b) *„Můžete si být jistá, že pokud někdo přijde s potížemi se zády, rameny, zablokovanými žebry, krční páteří nebo bolestmi **hlavy**, nevhodně dýchá,“ říká fyzioterapeutka Dagmar Mostecká. (Blesk pro ženy, č. 13/2014)*

- c) Dalším zajímavým polem, bylo pole sportu, kde bylo podstatné jméno *hlava* použito ve významu *hlavička* neboli rána hlavou do míče (86a, b).

(86a) *Ve 33. minutě, v té době ě byl poměr střel 17:0 držení a dr míče 72 %: 28 % pro »Blues«, si na nákop z půlky hřiště naběhl Mills a zavěsil **hlavou** k tyči.* (X (2014): Blesk, 25. 9. 2014)

(86b) *A je velká škoda, že David Lafata balón nedorazil **hlavou** do sítě, “ popisoval největší šanci první půle.* (X (2014): Právo, 28. 11. 2014)

- d) Následující oblast výskytů se vztahovala k **pohybům hlavy**. Tyto ukázky pohybů hlavy jsme neřadili do konceptuálního pole *metonymie*, neboť zde daný pohyb hlavou nevyjadřuje žádný hlubší vnitřní význam, jako je vidět na příkladech právě z konceptuálního pole *metonymie* (87a, b).

(87a) *Poté se přidalo úporné zvracení, třeštila mi hlava, brněla polovina obličeje a strnula mi šije, takže jsem **hlavou** nemohla hnout, “ vzpomíná Jana, co ji a jejího přítele Zdeňka přimělo okamžitě volat záchranku.* (Aha! 1. 10. 2014)

(87b) *Jestli to děti doma bavilo psát do sešitu, není jisté, ted' v hodině si každopádně po pár minutách první žák ospale pokládá **hlavu** na lavici, jedno z děvčat potají dodělává úkol z češtiny a dvojice v poslední řadě lepí vánoční přáníčko.* (Respekt, č. 50/2014)

Vedle zmíněných příkladů jsme dále našli kombinace, mezi které jsme zařadili například *uhnout hlavou, sehnout hlavu, zvednout hlavu, sklopit hlavu* apod.

- e) Jako fyzickou hlavu jsme nenašli pouze hlavu člověka, nýbrž také **fyzickou hlavu zvířete** (88a, b).

(88a) *Dnešní burbul je sebevědomý a odvážný, velký a silný pes s výraznou **hlavou** a neobyčejným osvalením.* (Moje rodina, č. 35/2014)

(88b) *Stojí uprostřed parkoviště, odkud návěsy pro přepravu dobytka odvezly svůj náklad, zvedá **hlavu** a teskně bučí. Patří sousedovi. Určitě se zatoulala během nakládání, když hledala své tele, miní Ulring.* (GEO, č. 11/2014)

7.2.2 Hlava jako sídlo mysli

Dalším nejpočetnějším konceptuálním polem bylo pole *mysli*. V tomto poli jsme našli několik metaforických kombinací, které nyní představíme.

- a) Prvním kontextem, kde se vyskytlo podstatné jméno *hlava* bylo ve významu *myšlení a mít/nemít starosti, dělat/nedělat si starosti* (88a, b).

(88a) *Cucui si přitom nedělá velkou hlavu s vysvětlováním vědeckých principů: když má pocit, že děj začíná stagnovat, prostě vytáhne další fantastickou a dosud netušenou funkci přístroje, která vyprávění znovu nakopne. (Respekt, č. 27/2013)*

(88b) *Když si do Rychnova vyrazíte s dětmi, nemusíte si moc lámat hlavu s programem, túry po okolních lesích a loukách můžete namíchat s řáděním v krytém bazénu s toboganem, hraním tenisu nebo obcházením zámků a hradů, pro které v okolí pomalu není kam šlápnout. (X (2014): Marianne, č. 4/2014)*

Mimo vyjádření starostí viditelných na zmíněných příkladech *dělat si velkou hlavou, lámat si hlavu*, jsme také zaznamenali příklady typu *dělat/nedělat si hlavu, mít těžkou hlavu, nelámat si hlavu, zatěžovat si hlavu, strašit v hlavě, pustit z hlavy, mít plnou hlavu, vyhnat z hlavy či hodit za hlavu*.

- b) Následující kontext jsme nazvali obecným významem **centra myšlení**. Hlava je místo, kde se nám rodí myšlenky a nápady, jak napovídají nalezené ukázky (89a, b).

(89a) *Pokud věci opravdu rozumí, mohou sledovat přímé reakce hovořící osoby – uvidí, zda lže nebo si vymýšlí, jestli je její radost opravdová... No, zkrátka vstoupí přímo do hlavy jiného člověka. (Týdeník Květy, č. 9/2014)*

(89b) *Ale naše postoje by měly být jasné už proto, že, jak jsem řekl, do Putinovy hlavy nevidíme a nevíme, co se v ní děje. (Lidové noviny, 22. 3. 2014)*

Dále také kombinace jako *mít v hlavě, zůstat někde hlavou. lézt/nelézt do hlavy, vlézt do hlavy, stoupnout do hlavy, vtloukat do hlavy*.

- c) Dalším kontextem obsahující prvek *hlava* ve významu *myšlení* je **přijít s myšlenkou, vzpomínkou, nápadem, návrhem** (90a, b).

(90a) *Jednou v neděli jsem seděl v křesle a najednou mi v **hlavě přistál** pocit, který mě vyváděl z míry a který jsem do té doby nezažil – úzkost. (Hospodářské noviny, 12. 5. 2014)*

(90b) *NYMBURK Když fotbalový brankář Přemysl Kovář dostal nabídku chytat za izraelský klub Hapoel Haifa, v **hlavě se mu hned rozsvítila** červená kontrolka: Izrael = nebezpečná země. Pozor! (Mladá fronta Dnes, 27. 6. 2014)*

Kromě *přistání* a *rozsvícení se v hlavě*, jsme našli také kombinace *blesknout hlavou*, *rašit v hlavě*, *vzniknout v hlavě*, *proběhnout hlavou*, *přistát v hlavě*, *zrodit se v hlavě*, *zrát v hlavě*, *problesknout v hlavě*, *projet hlavou*, *vznikat v hlavě*, *rodit se v hlavě*

- d) Mezi další oblasti jsme zařadili význam **přemýšlet, myslet na něco** (91a, b).

(91a) *O čem přemýšleli českoslovenští legionáři, než šli do bitvy, co se jim **honilo hlavou**, když pochodovali tisíce kilometrů daleko od své vlasti, o které nevěděli, jestli ji ještě někdy uvidí. (Právo, 31. 10. 2014)*

(91b) *Před čtvrtéční půlnocí, v den, kdy zlomila své evropské prokletí, stála ještě Špotáková v útrokách stadionu a nevěděla, jak popsat změť emocí, **vířících** v její **hlavě**. (Lidové noviny, 16. 8. 2014)*

Dále také *mít něco v hlavě*, *táhnout se hlavou*, *poskakovat v hlavě*, *strašit v hlavě*, *běžet hlavou*, *přehrávat si v hlavě*, *šrotovat v hlavě*, *vrtat v hlavě*, *svítit v hlavě*, *znít v hlavě*.

- e) Vedle vzniku myšlenek a nápadů jsme se setkali i se stavem **být zmatený** (92a, b).

(92a) *Nový občanský zákoník trochu **zamotal hlavy** všem právníkům, protože poskytuje spotřebitelům možnost odstoupit od kupní smlouvy ve lhůtě 14 dní od převzetí zboží nebo první dodávky. (Chatař & chalupář, č. 12/2014)*

(92b) *„Doslova se mi z toho **točí hlava**. Místy to na mě působí hodně negativně,“ řekl přímo v tajuplné lokalitě Drábek. (Deníky Moravia, 23. 8. 2014)*

Mimo zmíněné dvojice se v korpusu vyskytují i výrazy jako *mít to v hlavě zmotané*, *mít v hlavě rizoto*.

- f) Ke stavu zmatenosti jsme našli i ukázky, kde vládne opak, a to **být nad věcí**, **zvládat emoce** (93a, b).

(93a) „Říkala jsem si, že do toho půjdu s **čistou hlavou**, protože už jsem na poslední chvíli vstupovala do třech projektů a měla jsem na to třeba jen týden, a dokonce ani jednu zkoušku. Neobávala jsem se tedy, “vysvětluje. (Story, č. 10/2014)

(93b) Nahrává tomu i skutečnost, že ačkoliv vláda Ukrajiny byla ustavena „revolucí“, **zachovala si chladnou hlavu** a přesvědčila dva ukrajinské oligarchy, aby se ujali funkcí předsedů oblastních rad (v Doněcku a Dněpropetrovsku). (Lidové noviny, 3. 3. 2014)

Dále jsme našli také kombinaci *zachovat čistou hlavu*.

- g) Prostředkem k zachování čisté hlavy jsme našli kombinace s významem **oprostit se od starostí**, **urovnat si myšlenky** (94a, b).

(94a) „Myslím, že to je nejen skvělé na kondičku, ale působí to dobře i na psychiku, protože se musíte soustředit opravdu jen na tu jednu činnost, a tím si člověk naprosto **vyčistí hlavu** a zklidní se, což je při mém denním stresu potřeba.“ (Překvapení, č. 14/2014)

(94b) Dodal bych jen, aby si tento kvíz každý náš hráč ve své **hlavě vyřešil**, “sdělil brněnský kouč Roman Kaňkovský, který po utkání evidentně s obtížemi dokázal zadržovat své smíšené pocity. (Regionální týdeník, 15. 12. 2014)

Vedle *vyčištění hlavy* a *vyřešení uvnitř hlavy* jsme našli výskyty jako *přesunout z hlavy*, *vymáčkat z hlavy*, *vypnout hlavu*

- h) Ačkoliv se následující ukázka velmi blíží významu anatomické hlavy, pro hlubší význam jsme ji zařadili do kontextu **být zoufalý** (95).

(95) *A já se musím **chytat za hlavu**, protože jsme to třeba v přenosu řekli.*
(*Sport magazín, č. 13/2014*)

- i) Do posledního kontextu v kategorii *mysl*, jsme zařadili stav, kdy nám problémy přerůstají přes hlavu a nastává stav **mít toho moc** (96a, b).

(96a) *„Na kluky dolehla hrozba sestupu, mají toho **nad hlavu**, navíc ve velkém vedru jim došly síly, takže závěr byl opravdu dramatický,“ dodal Bečka.*
(*Regionální týdeník, 12. 6. 2014*)

(96b) *Od doby pravěku airbusu v Česku už uběhlo přes dvacet let, lakýrníků přibylo, ale Olaf Pagner si na rozdíl od jiných kolegů na nedostatek zákazníků nestěžuje. „Práce mám **nad hlavu**.“* (*Magazín Práva, č. 33/2014*)

7.2.3 **Hlava jako osoba v čele**

Zajímavou oblastí byly výrazy, ve kterých jednotka *hlava* byla spojena s přívlastkem organizace, ve které měla pravomoc.

- a) První ukázkou jsou příklady zastupující post **prezidenta** či **papeže** (97a, b, c).

(97a) *O Novotném se v druhé půli šedesátých let říkalo, že je to nejkrásnější **hlava státu** na světě, a pan prezident svou světovost rád potvrzoval náklonností k mezinárodní kuchyni, o kuřeti á la Marengo již zmínka padla.* (*Týden, č. 41/2014*)

(97b) *Ten na časté výtky, proč se více nevymezí proti snahám **hlavy státu** torpédovat evropskou politiku vlády, s oblibou popisoval příhodu, kdy rakouský císař Karel VI. při honu na jelena smrtelně postřelil Schwarzenbergova předka Adama Františka.* (*Respekt, č. 40/2014*)

(97c) *Palestince potěšil už itinerář jeho cesty-jako první **hlava katolické církve** přicestoval František z Jordánska přímo na území okupovaného Západního břehu Jordánu, konkrétně do Ježíšova rodiště Betléma.* (*Lidové noviny, 26. 5. 2014*)

Dále také kombinace *hlava země*.

- b) Vedle již zmíněných přívlastků státních organizací jsme našli i přívlastky patřící určitým skupinám. Pojem hlavy zde opět vyjadřuje **rozhodující postavení** v dané skupině (98a, b).

(98a) *Tak jako v případě nevyjasněné vraždy **hlavy** glasgowského **gangu** Franka McPheeho. (GEO, č. 9/2014)*

(98b) *„**Hlavou skupiny** byl třicetiletý muž, který se účastnil téměř všech vloupání. (Mladá fronta Dnes, 19. 12. 2014)*

Dále také *hlava rodiny*.

7.2.4 **Hlava jako tvar věci**

V následující kapitole budou úryvky obsahovat náš pojem ve smyslu jako tvaru věci.

- a) **Věc připomínající hlavu** (99a, b).

(99a) *Vratový šroub – **hlava** je mírně vypouklá a hladká bez zářezu, vespod má zápusťný čtyřhran, zapustí se do materiálu a utahuje se jen maticí. (Doma DNES, č. 44/2014)*

(99b) *„Ti zkušenější můžou k zahloubení použít vrták o větším průměru, tedy stejném, jaký má **hlava** šroubu nebo vrutu, “ radí Tomáš Hanzlík. (Doma DNES, č. 44/2014)*

Dále také *hlava trsu hroznového vína, hlava závitu, hlava rakety, hlava mixéru, hlava sekery, hlava motoru, hlava sekačky*

7.2.5 **Hlava jako sídlo talentu, rozumu a schopnosti**

Do konceptuálního pole *mysl* jsme zařazovali pouze jednotky s významem *hlavy* jako centrálního myšlení. S tímto konceptuálním polem úzce souvisí další pole a to *talent, rozum, schopnost*. Do této kategorie budeme řadit také výskyty, obsahující vnitřní význam lidské dovednosti a schopnosti usuzovat.

- a) Jako první byly nalezeny ekvivalenty s významem **používat vlastní rozum** (100).

(100) *Právě důraz na **používání vlastní hlavy** a racionální argumentaci představuje klíčové východisko Tajmíji, který se ale i tak řídil zásadou „rozum až po textech koránu a sunny“.* (Lidové noviny, 16. 8. 2014)

Dále také *mít svou hlavu, mít to v hlavě srovnané.*

- b) Speciální zařazení dostaly i kombinace, kde termín *hlava* nese význam **ceny za talent** (101a, b).

(101a) *Česká **hlava** pro Palečka-Nejvýznamnější tuzemské vědecké ocenění Česká hlava dostane biochemik Emil Paleček.* (X (2014): Metro, 16. 10. 2014)

(101b) *V rodině připravovali bylinkové léčivé sirupy už roky, a když se vyhlásila soutěž pořádaná Univerzitou Palackého Podnikavá **hlava**, šli manželé do ní právě s touto znalostí.* X (2014): Deníky Moravia, 23. 8. 2014)

- c) Dalšími metaforickými kombinacemi jsou spojení, která popisují situaci či osoby, jenž **postrádají rozum** (102).

102) *Jan Skácelík: Reflex ... Vy **jste úplně na hlavu**. Takže Brnu vládne ANO spolu se sdružením recesistů, a to je podle Vás dobro?* (Reflex, č. 49/2014)

Dále také *být na hlavu, postavit na hlavu* nebo *být padlý na hlavu*.

- d) Do následujícího kontextu spadají ukázky, které vyjadřují **jednání člověka bez rozmyšlení** (103a, b).

(103a) *Máte kde brát? Vidíte v dáli světlo v podobě talentů, kteří na sobě chtějí pracovat a **jít do toho po hlavě**?* (X (2014): Sport, 20. 11. 2014)

(103b) *Pak ho srazí na dvoře na zem, zkope ho, zmlátí **hlava nehlava** prknem, co mu přišlo pod ruku ...*“ (X (2010): Právo, 16. 9. 2014)

- e) Vedle postrádání rozumu či jednání člověka bez rozmyšlení se objevily i příklady, ve kterých jedinec **nese vinu** (104a, b).

(104a) *Kauza Woody Allen: Kdo nemá **máslo na hlavě**? Požadovat, aby velcí umělci (ale nejenom ti) byli zároveň i dokonale mravnými osobnostmi, je naprostý nesmysl. (Týden, č. 8/2014)*

(104b) *Představitelé ANO z Ostravy vyčetli sociálním demokratům, že si dostatečně **neposypali hlavu popelem** za všechny skutečné i domnělé hříchy z minulosti a nezbavili se lidí, s nimiž hnutí nechce do koalice. (Týden, č. 41/2014)*

- f) Poslední podskupinou spadající do konceptuálního pole *talent, rozum, schopnost* je podskupina obsahující význam **paměťi (105)**.

(105) *Co se týká externích právních služeb, tak z **hlavy** čísla nevím. (Týden, č. 41/2014)*

7.2.6 Kombinace metafory spaciální a ontologické

Do následující kapitoly jsme zařadili kontexty, ve kterých se kříží metafora spaciální, kdy se kontext v úryvcích odehrává „nad hlavou“, a ontologická.

- a) Metafora celého těla *Totum pro parte*

Vlastní konceptuální pole patří metaforické kombinaci, která vyjadřuje oblast celého lidského těla (106).

(106) *I rozdurdil se chlapcův otec, sedící v kruhu svých žen od **hlavy k patě** černě zahalených, a požádal svého průvodce pana Čokrího Madžulího, aby řádně konal podle zvyklostí saúdských. (X (2014): Reflex, č. 28/2014)*

- b) Přebytek něčeho

Druhé pole obsahující metaforická spojení nesoucí hlubší význam výrazu *hlava*, je pole *přebytku určité věci*. Do této skupiny jsme zařadili ukázky, kde slovní kombinace tento přebytek vyjadřují (107a, b).

(107a) *Chybí mi souboje, které na tréninku ničím nenahradíte.“ Těch si asi při premiéře v Olomouci užijete až nad **hlavu**. (X (2014): Sport, 31. 10. 2014)*

(107b) *Já ten tichý vzdor cítím a pevně doufám, že se prokáže už nyní v prezidentských volbách. Spousta lidí vládnoucí garnituru prokoukla, už ji mají navrch hlavy.* (X (2014): *Nedělní sport*, č. 8/2014)

c) Hrozba

Poslední skupinou je pole, ve kterém byly nalezeny ukázky obsahující jakousi *hrozbu*. I v tomto poli se vyskytla pouze jediná, následující ukázka (108).

(108) *Jedním z hlavních motivů filmu Místa je to, že vám cosi takového visí nad hlavou.* (X (2014): *Víkend HN*, č. 40/2014)

7.2.7 Metafora ztráty života

Místo v konceptuálním poli *ztráta života*, zaujala pouze jedna ukázka, vyjadřující již zmíněnou ztrátu života či ztrátu důležitého postavení (109).

(109) *Aféra kolem mlýna tehdy „stála hlavu“ ředitele Galerie Klatovy/Klenová Marcela Fišera, který byl ze své funkce odvolán.* (X (2014): *Týdeník Klatovska*, č. 46/2014)

7.2.8 Metonymie spojená s pohyby hlavy

Jako další konceptuální pole jsme označili *pohyby spojené s metonymií*. Ačkoliv se stále v následujících ukázkách jedná o fyzickou hlavou, její pohyb nám naznačuje více, než pouhý souhlas či nesouhlas. Na příkladech si nyní ukážeme jednotlivé situace, při kterých dochází k vyjádření hlubšího významu.

a) První kontext se týká významu **nevěřit něčemu, považovat za podivné**, který jsme našli v následující ukázce (110).

(110) *Ten Vaňous, který nutil jet vlastní ženu z plesu tramvají v jednu v noci ve dvacetistupňovém mraze oblečenou jen do šatů na ramínka a lehkého pláště a nechápavě kroutil hlavou, zda jsou snad Rothschildovi, aby platili nájemnému řidiči.* (Marianne, č. 4/2014)

- b) Druhým kontextem je již dříve zmíněný význam-**vyjadřovat souhlas, přitakávat** (111a, b).

(111a) „*Jako hráč jsem pozitivní motivaci zažil, i když jsme nikdy neuspěli a nepodařilo se nám ji tedy využít, “ kýve hlavou sportovní ředitel Liberce Jan Nezmar. (Sport, 29. 5. 2013)*

(111b) *Otázky postupně nahrazuje konstatování, souhlasné pokyvování hlavou, emoce, sem tam se bouchne do stolu. (ForMen, č. 11/2014)*

Mezi další nalezené výrazy jsme zařadili *pokyvovat hlavou*.

- c) Do protikladu s předešlým kontextem uvádíme i význam-**vyjadřovat nesouhlas** (112).

(112) „*V Úředním věstníku EU, období naší Sbírky zákonů, bylo od našeho vstupu publikováno více než 186 tisíc záznamů, “ vrtí hlavou místopředseda Svazu měst a obcí a europoslanec Oldřich Vlasák s tím, že byrokracie je největší cenou za možnosti, které nám EU dává. (Krajské noviny, č. 4/2014)*

- d) Pohybem hlavy nahoru můžeme získat význam **nabytí sebedůvěry** (113a, b).

(113a) *Váš článek způsobil, že jsem si po letech uvědomila, kolik neštěstí musí lidé unést – aby opět zvedli hlavu. (Lidé a země, č. 6/2014)*

(113b) *Ale hlavy nahoru, budeme na sebe týden koukat a zamyslíme se nad tím. (Mladá fronta Dnes, 25. 8. 2014)*

Mezi již zmíněnými metonymickými kombinacemi jako *zvednout hlavu* či *dát hlavu nahoru*, jsme zaznamenali dále také kombinaci *mít vztyčenou hlavu*, vyjadřující stejný skrytý význam.

- e) V opozici k pohybu hlavy směrem nahoru uvádíme i pohyb hlavy směrem dolů, kde nacházíme skrytý význam **vyjádření lítosti či zoufalství** (114a, b).

(114a) *Investovali jste do koupi starší nemovitosti a s postupem času jste zjistili, že není v tak perfektním stavu, jak jste se domnívali? Nevěšte hlavu!* (Bydlení, č. 4/2014)

(114b) *“Osmnáctiletá mulatka odevzdaně sklopí hlavu. „Mám dva měsíce po porodu.“* (Lidé a země, č. 4/2014)

- f) Jako jediný příklad s významem **soustředit se na něco**, jsme v korpusu našli pouze následující ukázkou (115).

(115) *Rychle vyložíme kola z lodi, každý zaboří hlavu do svojí mapy a vydáváme se křížovat vnitrozemí.* (Lidé a země, č. 6/2014)

7.2.9 **Synekdocha pars pro toto**

Do dalšího konceptuálního pole spadaly kombinace, ve kterých podstatné jméno *hlava* zastupovalo člověka samotného.

- a) Mezi první příklady uvádíme již zmíněný výraz odpovídající **jedné osobě** (116a, b).

(116a) *Vývoz tak mlékařům i farmářům kompenzuje to, že na domácím trhu spotřeba mléčných výrobků v posledních letech stagnuje (aktuálně se pohybuje kolem 234 kilogramů na hlavu).* (Hospodářské noviny, 20. 6. 2014)

(116b) *Ačkoliv v tradičních bitvách neumírají lidé najednou po tisících jako při konfliktech moderních dějin, přepočítáme-li úmrtnost na hlavu, jedná se o významnou část populace.* (100+1 zahraniční zajímavost, č. 11/2014)

- b) Mezi další kontexty lze zařadit význam **vysokého počtu osob na jednom místě** (117).

(117) *V letních měsících je samozřejmě otevřen i venkovní bazén a okolní terasy s lehátky, ale předem se připravte na zástupy lidí: ve vodě hlava na hlavě, jakot pobíhajících capartů, blikající spouště fotoaparátů, neustálé hledání*

*odložených pantoflů a ručníku-ne zrovna ideál pro nasávání magické atmosféry.
(100+1 zahraniční zajímavost, č. 11/2014)*

7.2.10 Vlasy

Podobně jako tomu bylo v předešlém případě, i zde jsme našli jedinou ukázkou, ve které se pod slovem *hlava* skrývaly *vlasy* (118).

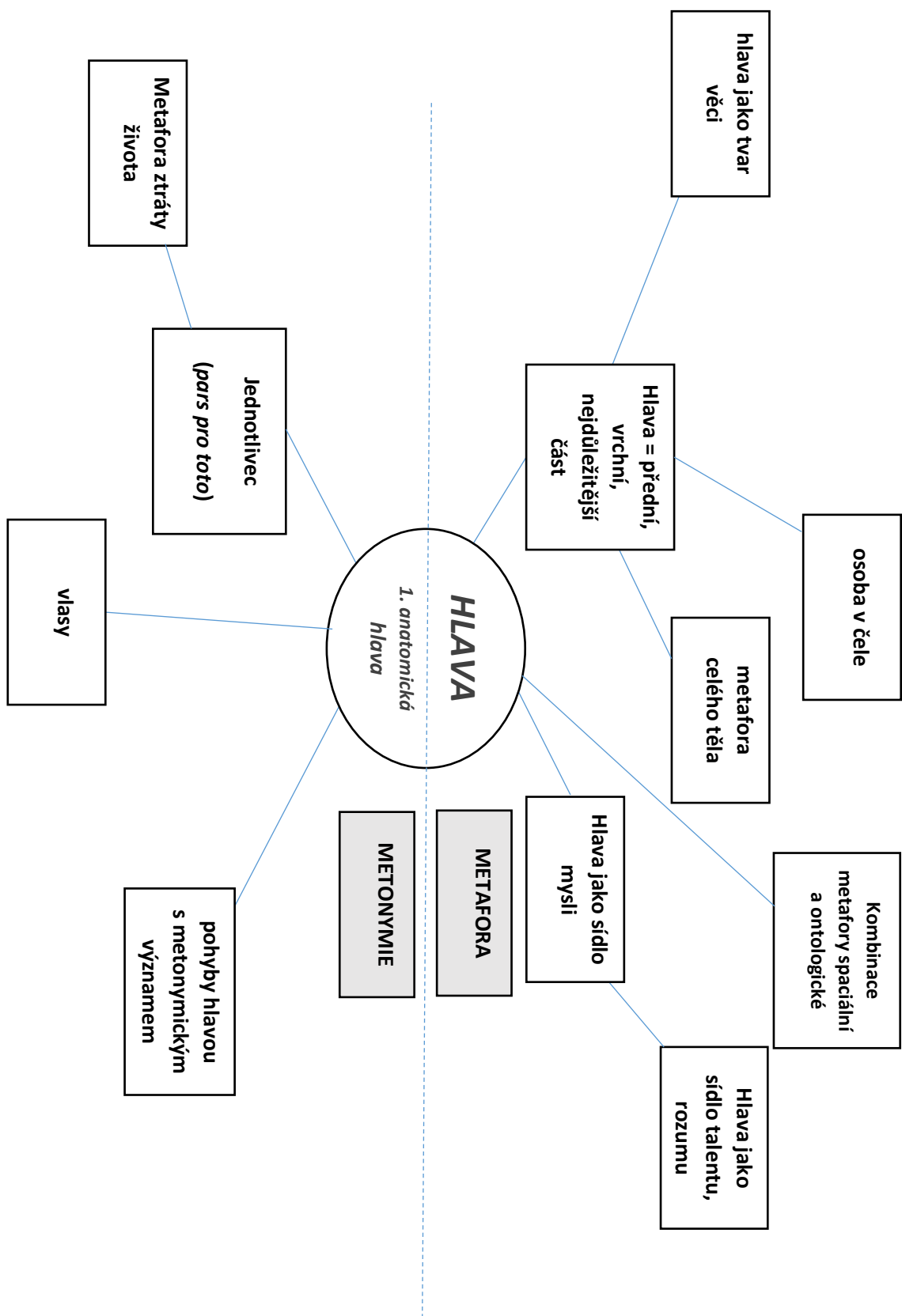
(118) *Všem oholili **hlavu** a museli odevzdat oblečení. Deset lidí se dělilo o jednu lžici i o jednu toaletní mísu, přikrývali se hadry po zemřelých... (X (2014): Marianne, č. 4/2014)*

7.2.11 Ostatní

Z celkového počtu 500 analyzovaných výskytů v Českém národním korpusu jsme museli vyřadit jeden výskyt obsahující podstatné jméno *hlava*, z důvodu nenesení žádného vnitřního významu. Tento jev nastal u ukázkou, kde slovo *hlava* bylo použito jako příjmení (119).

(119) *A bude hůř: Podle **Hlavy** se nejvíce krade v létě, kdy přibývá případů v rekreačních oblastech, na Děčínsku je to například ve Hřensku či kolem Sněžníku. (X (2014): Deníky Bohemia, 24. 3. 2014)*

Stejně jako ve španělské části, tak i v české části jsme vytvořili obrázek (obr. č. 2.), kde jsou znázorněny a rozřazeny jednotlivé kontexty.

Střed obrázku tvoří HLAVA jakožto centrální člen radiální kategorie, od které se všechny ostatní kontexty, významy odvíjí. Středem našeho obrázku prochází opět pomyslná čára, která rozděluje podstatné jméno *hlavu* na jednu podskupinu významů spadající pod lingvistický jev *metafory* a druhou podskupinu spadající pod jev *metonymie*.

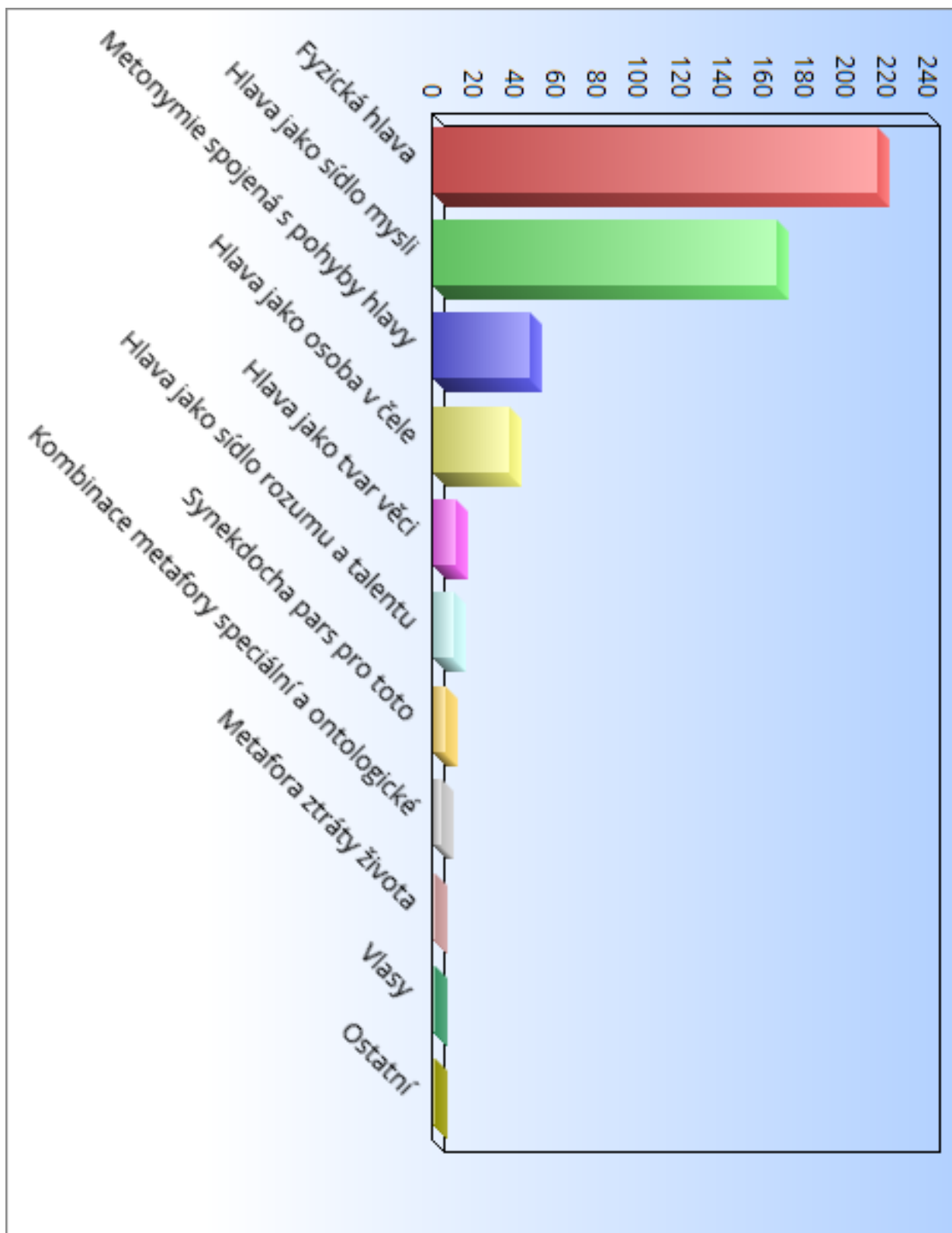
Do první podskupiny jsme zařadili kontext *hlavy jako přední, vrchní, nejdůležitější části*, který jsme ještě dále rozdělili na oblast výskytů vyjadřující *vrchní část, osobu v čele, hlavu jako tvar věci a metaforu celého těla*. Na stejnou úroveň kontextu *hlavy jako vrchní části* patří dále kontext kombinující *metaforu speciální a ontologickou* a kontext *hlavy, jako sídla mysli*, do které navíc spadají ukázky vyjadřující *hlavu jako sídlo talentu a rozumu* a příklady vyjadřující metaforu celého těla.

Druhá podskupina zahrnuje kontext *jednotlivce (pars pro toto)*, který dále rozvíjíme na souhrn korpusových ukázek s významem *života a hrozby* a soubor příkladů vyjadřující kontext *vlasů* a pole, kde je hlavou vyjádřen *pohyb s metonymickým významem*.

Na závěr kapitoly o výskytech španělského pojmu *hlava* v česky psaných kontextech jsme vytvořili tabulku a graf znázorňující frekvenci 500 analyzovaných ukázek.

Fyzická hlava	215
Hlava jako sídlo mysli	166
Metonymie spojená s pohyby hlavy	47
Hlava jako osoba v čele	37
Hlava jako tvar věci	11
Hlava jako sídlo rozumu a talentu	10
Synekdocha <i>pars pro toto</i>	6
Kombinace metafory speciální a ontologické	2
Metafora ztráty života	1
Vlasy	1
Ostatní	1

HLAVA

7.3 Porovnání frekvence korpusových výskytů v českém a španělském jazyce

V následující kapitole porovnáme frekvenci výskytů obsahujících podstatné jméno *hlava* či *cabeza* v českém a španělském korpusu.

HLAVA

Fyzická hlava	215
Hlava jako sídlo myslí	166
Metonymie spojená s pohyby hlavy	47
Hlava jako osoba v čele	37
Hlava jako tvar věci	11
Hlava jako sídlo rozumu a talentu	10
Synekdocha <i>pars pro toto</i>	6
Kombinace metafory speciální a ontologické	4
Metafora ztráty života	1
Vlasy	1
Ostatní	1

LA CABEZA

Fyzická hlava	274
Hlava jako sídlo myslí	88
Hlava jako osoba v čele	49
Synekdocha <i>pars pro toto</i>	42
Metonymie spojená s pohyby hlavy	21
Hlava jako sídlo rozumu a talentu	13
Ostatní	10
Hlava jako přední či vrchní část	3

První kontext *fyzická hlava* byl v obou případech nejpočetnější, ačkoliv španělský korpus obsahoval v prvních 500 zobrazených výsledcích o 59 příkladů více. Většina ukázek, kde byla *cabeza* obsažena ve významu anatomické fyzické hlavy byla z oblasti kriminalistiky v Jižní Americe.

Druhým nejpočetnějším kontextem byla *hlava jako sídlo mysli*, kdy v počtu výsledků převládala skoro o více jak polovinu český korpus. Mnoho českých příkladů s prvkem *hlavy* ve významu *sídla mysli* vyjadřovalo *dělání si starostí* či *nevědět si rady*.

Třetí nejpočetnější pole se v každém korpusu již lišilo. V českém korpusu to byl kontext *metonymie spojené s pohyby hlavy* a ve španělském korpusu kontext *hlavy jako osoby v čele*.

Ve španělských příkladech se výše zmíněný kontext objevoval především v oblasti sportovních příček, nejvíce tenisu.

Další v pořadí nejpočetnějšího pole byla v českém korpusu *hlava jako osoba v čele* a ve španělském korpusu vyjádření *synekdochy (pars pro toto)*. Ve španělských příkladech se výše zmíněný kontext objevoval především v oblasti zemědělství v souvislosti s počítáním dobytka.

Páté nejpočetnější pole bylo opět v každém korpusu rozdílné. V českém korpusu na tomto místě byl kontext *hlavy jako tvar věci* a ve španělském korpusu *metonymie spojená s pohyby hlavy*.

Další v pořadí nejfrekventovanějšího kontextu byl v obou korpusech kontext *hlavy, jako sídla rozumu a talentu*.

Ve španělském případě předposlední místo v tabulce četnosti zaujímaly ukázky z kapitoly *ostatní*. Do této kapitoly jsme řadili příklady obsahující výraz *cabeza* ve významu příjmení či názvu. V českém případě na tomto místě byl kontext vyjadřující jev *synekdochy (pars pro toto)*.

Na posledním místě v 500 analyzovaných ukázkách španělského korpusu se nacházely ukázky odkazující na *hlavu jako přední či vrchní část*. V českém korpusu poslední kontexty zaujímaly ukázky spadající do kombinace *metafory spaciální a ontologické* vyjadřující významy jako *přebytek něčeho, život, hrozba, metafora celého těla a vlasy*. Tyto ukázky se vyskytovaly pouze po jednom či maximálně dvou výsledcích.

Závěr naší praktické části je věnován shrnutí našich poznatků a porovnání nalezených korpusových ukázek s dvěma hlavními díly *Nádoba plné řeči* a *Metafory, kterými žijeme*.

7.4 Obrazná pojmenování podle autorky Ireny Vaňkové a její knihy *Nádoba plná řeči*

V teoretické části jsme se mimo jiné zabývali kognitivní lingvistikou i z pohledu autorky Ireny Vaňkové. Autorka k označení „*člověk jako nádoba naplněná řečí*“ uvádí další variantu a to „*člověk jako nádoba naplněná řečí nebo něčím (myšlenkami, vědomostmi, informacemi, city, vzpomínkami apod.), co se ve formě řeči dostává z těla ústy ven.*“⁶⁴ Lidská hlava již z metonymického hlediska představuje funkce myšlení, rozumu, vzdělanosti apod.⁶⁵

Naše výsledky budeme odkazovat ke schématu *nádoba*. Irena Vaňková v tomto schématu uvádí, že sami sebe vnímáme jako nádobu, schránku, budovu, místnost (s vnitřkem odděleným od vnějšího prostředí).

Tento základ nachází ve vyjádřeních jako například MÍT PLNOU HLAVU STAROSTÍ (120a, b).

(120a) „*Jsem muž plný obav, v hlavě mám plno starostí,*“ zpívá Dylan ve své oscarové písni *Things Have Changed* z filmu *Wonder Boys*. (*Lidové noviny*, 7. 7. 2014)

(120b) *Pak jsou ale okamžiky úplně opačné, (těch se doufám nedočkám), kdy se děti zvrhnou a pýchu vystřídá pád. A pokud jste navíc veřejně známá osobnost, pak máte nejen hlavu plnou starostí, ale také z ostudy kabát.* (*Story*, č. 18/2014)

Irena Vaňková, jak již bylo řečeno nepovažuje schéma nádoby pouze pro domy a místnosti, které mají vnitřní ohraničený prostor od vnějšku, nýbrž tuto myšlenku považuje uplatitelnou i v jiné modifikaci slovní zásoby.⁶⁶ Na základě našich korpusových výskytů jsme uplatnili toto schéma v odlišných kontextech.

Po hlavě plné starostí narážíme i na ukázky, kde něco nelze dostat dovnitř nádoby, tj. nehodí se to tam, postrádá to smysl (121).

⁶⁴ Vaňková, I.: *Nádoba plná řeči*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 173

⁶⁵ Ibid. s. 265

⁶⁶ Ibid. s.85

(120) *Už věříte, že jste získal olympijskou medaili? Pořád ne. Jsou to takové chvílky. Občas to **do hlavy vleze**, ale mám z toho zvláštní pocity. (Lidovné noviny, 2014)*

Dalším kontextem související se schématem nádoby budou příklady s vyjímáním, dostáváním, osvobozením něčeho (myšlenky) z hlavy (121a, b):

(121a) *Někdy v životě se vyplatí nepřemýšlet rozumem, ale srdcem. Jsem závislák a televize je jako droga. Moje splněné přání. Jestli taky věříte na přání, musíte je **z hlavy přesunout do srdce**, ne pouze čekat, až se splní, ale něco pro jejich naplnění dělat, “ poučí mě můj hostitel. (Moje rodina, 2014)*

(121b) *S váhou pak bojovala ještě dlouhá léta. Teprve díky tantrě se jí podařilo dostat se na optimální váhu a nadbytečná kila definitivně **pustit z hlavy**. (Žena a život, 2014)*

Či naopak dostáváním, vkládáním, uvězněním něčeho (myšlenky) do hlavy (122a, b).

(122a) *Nežijeme přece v předpotopních dobách, kdy se dívkám **vtloukalo do hlavy** pravidlo spokojeného manželství: „Dávati se musí pomálu, zřídka kdy, a hlavně s nechtí. Jinak by se mohlo přihodit, že manželství se stane místem pro ukájení živočišných tužeb. (Svět ženy, 2014)*

(122b) *Ale vybrali kamaráda Ambruse, mě si vůbec nevšimli. Byl jsem pro ně pouze průvodce, šerpa domorodý. Výsledkem bylo, že Ambrusovi úspěch **stoupl do hlavy**, pak už jen pil a kouřil cigarety a kazil ve druhé třídě nás ostatní. (Esprit, 2014)*

Další ukázky následují z oblasti somatické frazeologie, kde se výraz *hlava* často vyskytuje ve frazémech, kde je její význam metaforicky či metonymicky přenesen, jako v autorčině příkladu *hlavička hřebíku* nebo v našich ukázkách (123a, b).⁶⁷

⁶⁷ Ibid. s. 65

(123a) *Je jich více typů, vezměte takový, který odpovídá tvaru šroubu. „Ti zkušenější můžou k zahloubení použít vrták o větším průměru, tedy stejném, jaký má **hlava šroubu** nebo vrutu,“ radí Tomáš Hanzlík. (Doma DNES, 2014)*

(123b) *Vratový šroub – **hlava** je mírně vypouklá a hladká bez zářezu, vespod má zápusťný čtyřhra, zapustí se do materiálu a utahuje se jen maticí. (Doma DNES, 2014)*

U španělsky nalezených korpusových příkladů jsme zaznamenali opět schéma MÍT PLNOU HLAVU STAROSTÍ (124a, b).

(124a) *Bastantes **dolores de cabeza** está generando en los directores de Blanco y Negro la renovación de Héctor Tapia y Miguel Riffo. La continuidad de los técnicos interinos de Colo Colo se ha dilatado más de la cuenta, lo que ha producido intranquilidad al interior de la sociedad anónima, donde no tienen un "plan B". (La Tercera, 2013)*

(124b) *Unos 89 presos fueron absueltos de los cargos, pero son **un dolor de cabeza** para Obama, que no consigue países dispuestos a recibirlos ante los temores por su seguridad en sus naciones de origen. (El Universo, 2015)*

Vedle plné hlavy, nádoby, může být i hlava, nádoba, prázdná. Pokud má jedinec v hlavě prázdnno, neoplývá rozumem (125).

(125) *Symmes se comprometió a conducir una expedición para explorar el centro de nuestro hogar cósmico, pero no obtuvo gran apoyo. Algunos rechazan su teoría y consideraron que era sólo **un cabeza hueca** en busca de tierras extrañas y de fama. (Lanacion.com, 2012)*

Kromě prázdné nebo naopak plné hlavy starostí autorka uvádí jako další skupinu výrazy, které se vztahují k reflexi řečových projevů a mluvení v souvislosti s vyjadřovacími kvalitami, kdy se posuzuje například koherentnost projevu jako v příkladu NEMÁ TO HLAVU ANI PATU (126a, b).⁶⁸

⁶⁸ Ibid. s. 138

(126a) *La cual fue recibida por el padre capuchino Slavatirra con esta andanada : "¿Puede admitirse que se lance al público una obra como esa, **sin pies ni cabeza**, que destila veneno y podredumbre, demencia y satanismo? (El Tiempo, 2012)*

(126b) *"He manifestado que en la acción privada del caso faltó motivación en la sentencia... Este proceso no tiene **pies ni cabeza**". (El Universo, 2012)*

Další ukázky odpovídají schématu nádoby, kdy nemůžeme dostat dovnitř věc, myšlenku, která tam správně být nemá, postrádá smysl (127a, b).

(127a) *Yo tengo el derecho de pensar que lo que se pretende es seguir favoreciendo a la economía brasileña, porque **no cabe en mi cabeza** que, pudiendo vender energía mucho más cara que la que le cedemos al Brasil, generando empleo, impuesto y divisas, haya gente que se opone a este proyecto", afirmó. (DiarioCoLatino.com.)*

(127b) *Lo que **no me cabe en la cabeza** es que ante un inconveniente en una parte del proceso, como es el horario de las clases del curso de nivelación, no haya un funcionario en la universidad que se comprometa a ayudar o darnos facilidades y dé la cara, sino que se tiran (El Universo, 2012)*

Stejně jako u českých ukázek i u španělsky psaných jsme našli úryvky odpovídající dostáváním, vkládáním, uvězněním něčeho (myšlenky) do hlavy (128a, b):

(128a) *Es lo que le hace **poner en la cabeza** de Oliveira, al volver: "Se dio cuenta de que la vuelta era realmente la ida en más de un sentido". (Buenos Aires, 2012)*

(128b) *Pasó mucho tiempo sin que ninguna historia de las que le **venían a la cabeza** lo movilizara. Hasta que en un viaje que realizó a La Cumbrecita. (Buenos Aires, 2012)*

7.5 Obrazná pojmenování podle autorů G. Lakoffa a M. Johnsona a jejich knihy

Metaforý, kterými žijeme

V kapitole 6b, kde jsme se věnovali orientačním metaforám, jsme uváděli metaforické koncepty na základě orientace v prostoru: *nahoře a dole*. Při analyzování španělských korpusových výskytů jsme narazili na ukázky, ve kterých můžeme zpozorovat Lakoffova a Johnsonova studie.⁶⁹

Jako první orientační metaforu, kterou jsme u výskytů našli, byla metafora BÝT PODROBEN AUTORITĚ/SÍLE JE DOLE (129a, b).

(129a) *...luchar, una frase que repito constantemente para motivar a las personas y prender esa llama de lucha interna es la siguiente "Prefiero decirles a mis hijos que luché*

*por tratar de cambiar la realidad, que tener que **bajar la cabeza** y decirles que viven en la miseria por no tener valor". (El universo, 2014)*

(129b) *"Te sentís muy indefenso cuando ves semejante pelea. Pero no te queda otra que callarte la boca, **agachar la cabeza** y seguir de largo con tus hijos lo más rápido posible." Así resumió Micaela Valverde, una joven de 22 años, la preocupación de los vecinos del Abasto ante la reiteración de episodios de este tipo...(La nación, 2012)*

V obou ukázkách můžeme zaznamenat jistý pohyb dolů.

Další nalezenou orientační metaforou byla metafora SMUTNÝ JE DOLE (130).

(130) *El portal "Maisfutebol" destaca las oportunidades de gol de los españoles, su dominio de la pelota y la voluntad que demostraron hasta el fin, aunque salieron del campo con una "imagen extraña" **de cabeza baja** y vergüenza. (Diez, 2012)*

⁶⁹ Lakoff, G. – Johnson, M.: Metaforý, kterými žijeme. Brno: Host – vydavatelství, 2014

Nejvíce příkladů v našem vyhledávání zastávala orientační metafora DOBRÝ JE NAHOŘE, kde se význam týká především povzbuzení a odvahy (131a, b, c, d).

(131a) *El técnico de San Luis, Alex Aguinaga, dijo: "Jugamos mal, no tuvimos la pelota, sólo corrimos. Pero hay que **levantar la cabeza**. Nos encontraron mal parados, y*

al final cargamos el peso de la defensa con dos goles". (Esto, 2012)

(131b) *La armada cuscatleca viene de caer 5-0 contra México e intentará ante la representación suramericana **levantar cabeza** y continuar por cuarto año al hilo en el segundo nivel del continente. (La prensa gráfica, 2012)*

(131c) *La Universidad de Chile no pudo ayer **levantar cabeza** tras la derrota por 4-1 del pasado jueves frente al Deportivo Quito por la Copa Libertadores y perdió de visita por 0-2 ante la Universidad de Concepción. (Panam America, 2012)*

(131d) *"Les pido que nos unamos todos, que no andemos viendo colores políticos, para salvar a Honduras, que **levantemos la cabeza** y fijemos la mirada hacia Dios, porque sí existe gente preparada que está dispuesta a trabajar para salir adelante y tener un mejor país para nuestros hijos", subrayó. (La Tribuna, 2012)*

Tak jako u španělských výskytů jsme i u českých příkladů našli případy, které odpovídají orientačním prostorovým metaforám. Mezi nalezené orientační metafory patří opět BÝT PODROBEN AUTORITĚ/SÍLE JE DOLE (132).

(132) *Jenže to se nedá nazvat pokutou, protože to jsme všichni sklopili hlavy a šli s platy dolů. Jsem však přesvědčený, že se to musí pojmout širěji než jen pokutou, pokud se chceme z naší situace vyhrabat. (Sport, 2014)*

Na rozdíl od španělských výskytů jsme u českých výskytů našli i opak výše zmíněné metafory, tedy MÍT AUTORITU/SÍLU JE NAHOŘE (133a, b, c).

(133a) *Rekord drží Ital Zenga s 571 minutami, druhý je Angličan Shilton s 499 minutami. „Zlato nemáme. Odjíždíme z Brazílie bez úsměvu, ale se **vztyčenou***

hlavou, “ prohlásil Romero. Zklamany Lionel Messi na titul mistra světa nedosáhl. (Právo, 2014)

(133b) Moc jsem se po městě nemohla pohybovat (pouze v doprovodu muže jsme jezdili nakupovat nebo byli na návštěvě na ministerstvu) a pamatuji si pouze na malý výlet a na milé, usměvavé Afghánce. Váš článek způsobil, že jsem si po letech uvědomila, kolik neštěstí musí lidé unést – aby opět zvedli hlavu. (Lidé a země, 2014)

*(133c) Tak nemůžeme hrát s nikým. Jak je možné, že máte vlašnější vstup do utkání? Řekneme si, že na to vlitneme, a nic. Ale **hlavy nahoru**, budeme na sebe týden koukat a zamyslíme se nad tím. Musíme věřit, že bude líp. (Mladá fronta DNES, 2014)*

Mezi orientačními metaforami jsme našli ukázky odpovídající schématu ŠŤASTNÝ JE NAHOŘE i její opak SMUTNÝ JE DOLE (134a, b, c).

(134a) Pak se opět budeme smát, “ stanovil jasný cíl-zvednout nad hlavou královskou trofej

*(134b) Investovali jste do koupi starší nemovitosti a s postupem času jste zjistili, že není v tak perfektním stavu, jak jste se domnívali? **Nevěšte hlavu!***

*(134c) Příznivci aktivního odpočinku a adrenalinových sportů však nemusejí všichni kvůli této situaci **hlavu**.*

Naší další metaforou je metafora PŘEDMĚT VYCHÁZÍ Z LÁTKY, která se užívá ve vztahu s vývojem a vytvářením. Autoři G. Lakoff a M. Johnson odkazují tuto metaforu na základní lidskou zkušenost a to narození. Při narození vychází nějaký předmět, v případě porodu dítě z jakési nádoby neboli matky. Matčiny látky jsou při porodu obsaženy i v dítěti neboli našem nádobovém předmětu.⁷⁰ Pro metaforu tvorby a vytváření uvádějí autoři příklad (135):

(135) V jeho hlavě se vylíhly pěkné machinace.

My přidáváme náš nalezené příklady v českém národním korpusu (136a, b).

⁷⁰ *Ibid.* s.91

(136a) *Nápad se **zrodil v hlavách** historiků už počátkem tohoto roku. „Nejprve si musí člověk představit, jak bude expozice vypadat a jaké exponáty budou její součástí. Až poté přichází na řadu rozšiřování sbírek a samotná realizace, “ popsal Miloslav Lopaur. (Regionální týdeník, 2014)*

(136b) *Její exmanažer, fotograf Miloš Schmiedberger, totiž chystá další akci, během které se dá zpěvačce poslední sbohem. „Já bych to rád učinil s veškerou pompou, kterou si zaslouží, “ řekl Aha! **V hlavě se mu zrodila** bláznivá myšlenka. Chce, aby akci moderoval zpěvaččin syn Artur. (AHA!, 2014)*

7.6 Závěr

Jako cíl naší diplomové práce jsme si stanovili analyzovat 500 výskytů ve španělském korpusu obsahující podstatné jméno *la cabeza* a 500 výskytů v českém korpusu obsahující podstatné jméno *hlava*. Dříve než jsme začali analyzovat vygenerované ukázky, představili jsme pojem *metafory* a *metonymie*. V případě metafory jsme se seznámili i s jejím dělením a funkcemi z literárního hlediska.

Další kapitoly teoretické práce naší diplomové práce byly věnovány pojetí metafory z pohledu lingvistů George Lakoffa, Marka Johnsona a Ireny Vaňkové.

V praktické části jsme se zaměřili na analyzování výše zmíněných 500 českých a španělských ukázek. V obou případech jsme v korpusu specifikovali kontext pro vyhledání ukázek pouze z neliterárního prostředí. Ve všech zobrazených ukázkách jsme se zaměřili na význam výrazu *hlava* v kontextu, ve kterém se zmíněná jednotka vyskytovala. Nejpočetnějším společným kontextem, kde se vyskytoval výraz *la cabeza* či *hlava* byl kontext *fyzické hlavy*. Většina španělských úryvků z tohoto kontextu pocházela především z kriminálního prostředí nebo ze sportu, kdy se nejčastěji jednalo o fotbal. Na druhé straně u českých ukázek tohoto kontextu nalezené úryvky pocházely také z kriminálního prostředí, ale ne v takovém množství, jako v případě španělských ukázek. Vedle prostředí kriminálního, české příklady pocházely také ze sportovního prostředí, kdy se však nejednalo o fotbal, nýbrž o tenis. Druhé nejpočetnější pole výskytů zaujímal kontext *hlavy jako sídla mysli*. V příkladech z českého korpusu nyní zmíněného kontextu se objevoval především význam *dělání si starostí* v porovnání s příklady ze španělského korpusu, kdy byl nejčastějším obsahem význam *přemýšlení*.

Z omezeného množství analyzovaných jednotek se ve španělském kontextu *Ostatní výskyty* častěji objevoval výraz *la cabeza* ve významu *příjmení*, než tomu bylo v českém identickém kontextu.

Ostatní kontexty se svým pořadím z hlediska frekvence již lišily. Jednalo se o následující kontexty: *metonymie spojená s pohyby hlavy*, *hlava jako osoba v čele*, *hlava jako tvar věci*, *hlava jako sídlo rozumu a talentu*, *synekdocha pars pro toto*, *metafora ztráty života*, *hlava jako přední či vrchní část* či *kombinace metafory spaciální a ontologické*.

Z důvodu z větší části si odpovídajících kontextů v obou jazycích můžeme vyvodit, že český a španělský jazyk má podobný kognitivní základ. U mnoho ukázek metafor či metonymií jsme mohli zaznamenat podobný až identický styl myšlení a vyjadřování jedince.

Obecně lze tedy říci, že si konceptuální pole v jednotlivých jazycích z většiny odpovídala. Rozdíly jsme našli u analyzovaných úryvků ve španělském jazyce, kde se vyskytl kontext *hlavy jako přední či vrchní části*, který se v ukázkách z českého jazyka nevyskytl. V opačném případě při analyzování českých ukázek jsme našli kontexty jako *hlava jako tvar věci, kombinace metafor spaciální a ontologické, metafora ztráty života* či *vlasý*, u kterých jsme zástupce ve španělském jazyce nenašli. Zmíněné rozdílné kontexty nemůžeme označit za neexistující v daném jazyce, ale co se týče frekvence užití v našem korpusu omezeném materiálu, lze zaznamenat nižší, v našem případě žádnou frekvenci užití významu *la cabeza* či *hlava* ve zmíněných kontextech.

Další zajímavostí z analyzovaných úryvků může být skutečnost, že kontext *metonymie spojené s pohyby hlavy* se nacházel z pohledu české frekvence na vyšší příčce, než tomu bylo ve frekvenci španělské. Možným závěrem může být fakt, že česká kultura se v neliterární mluvě vyjadřuje častěji pomocí metonymií a přenesených významů. Kromě tabulky vyjadřující tuto frekvenci nás ve zmíněném úsudku utvrzuje i kapitola 7.5 *Obrazná pojmenování podle autorů G. Lakoffa a M. Johnsona a jejich knihy Metaforý, kterými žijeme*, kde jsme našli více příkladů z českého jazyka odpovídající schémátům výše uvedených autorů.

7.7 Resumé

El tema de nuestra tesis es „*Las metáforas antropomórficas en la lengua checa y española: El análisis de los textos no literarios*“ y está dividido en dos partes, la parte teórica y la parte práctica. El objetivo principal de nuestro trabajo es el análisis y la comparación de 500 extractos que contenían el sustantivo *la cabeza*, en la lengua española y 500 extractos que contenían el sustantivo *hlava* en la lengua checa. Antes de generar los ejemplos en los corpuses, habíamos precisado la búsqueda para buscar solo los extractos con el contexto no literario.

En la parte teórica hemos presentado primero la definición de *la metáfora y la metonimia*. Segundo hemos trazado las diferentes funciones y divisiones de la metáfora en el ámbito literario, en las que pertenecieron entre otras cosas por ejemplo *la personificación, la animización, la naturificación, la synestesia o el oxímoron*. Otro capítulo fue dedicado al concepto de las metáforas y metonimia desde el punto de vista de los autores George Lakoff y Mark Johnson y su obra *Metafory, kterými žijeme*. En este capítulo hemos dividido otra vez las metáforas según sus criterios que eran por ejemplo interpretación de las metáforas como *una disputa/argumentación*. El ejemplo de la interpretación mencionada es la siguiente⁷¹ (137):

(137) *Nunca lo he derrotado en el debate.*

En el último capítulo hemos presentado el fenómeno del *prototipo y las categorías radiales* donde en ambos casos hemos citado a George Lakoff y a Mark Johnson.

En la parte práctica antes de mostrar todos los fragmentos analizados hemos presentado la etimología de ambos sustantivos, *la cabeza* y *hlava*. Nuestra parte práctica consistía en analizar 500 fragmentos con el término *la cabeza* en el corpus CORPES XXI y 500 fragmentos con el término *hlava* en Český národní korpus. En la parte práctica de nuestra tesis hemos empezado con la parte española. Después de la etimología hemos descrito todos los significados de nuestro término según *el diccionario de la lengua española de RAE*. Aparte de mencionar todos los significados diferentes, hemos creado una imagen

⁷¹LAKOFF, George – JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*, vydavatelství I. Brno: Host 2002, str. 28

que representaba la división de los contextos. Luego ya hemos empezado con el esbozo de los contextos individuales, en los que aparecía nuestra palabra buscada, *la cabeza*. Entre los contextos que contenían una metáfora con el término *la cabeza* pertenecían *la cabeza como la parte más importante* que fue aún dividida entre dos contextos llamados *la cabeza como la parte superior* y *la cabeza como una persona en cabeza*, luego el contexto de *la cabeza como la sede de la mente* que contenía un contexto más, llamado *la cabeza como la sede del talento y de la razón*. Entre los contextos que contenían una metonimia con el término *la cabeza* pertenecían *la cabeza como el individuo (pars pro toto)* y *los movimientos con la cabeza con el significado de la metonimia*. Todos estos contextos eran contextos que se desarrollaban de un contexto principal que era *la cabeza como una parte física del cuerpo humano*. En el fin de la parte española de la parte práctica hemos creado una tabla donde hemos escrito la frecuencia total de los fragmentos en cada contexto. A parte de la tabla hemos puesto un gráfico para representar mejor la frecuencia obtenida, donde el miembro con la frecuencia más alta fue el contexto de *la cabeza como la parte física del cuerpo humano*.

La segunda mitad de la parte práctica de nuestra tesis formó la parte con los contextos y fragmentos de la lengua checa. Otra vez antes de empezar con el primer contexto encontrado hemos presentado los diferentes significados del sustantivo *hlava* según el *Diccionario de la lengua checa formal*. Como en la parte española, en la parte checa hemos creado también una imagen que representaba la división de los contextos encontrados. Entre los contextos que contenían una metáfora o metonimia con la palabra *hlava* pertenecían *la cabeza como la parte más importante* que fue dividida todavía entre contextos llamados *la cabeza como metáfora de todo el cuerpo*, *la cabeza como metáfora de una unidad de todo el cuerpo (totum pro parte)*, *la cabeza como la persona a la cabeza* y *una forma que se parece a la forma de la cabeza*. Entre otros contextos pertenecían también *la cabeza como la sede de la mente* que aún contenía un contexto llamado *la cabeza como la sede del talento y de la razón*. Luego había contextos como *la cabeza como una parte de todo el cuerpo (pars pro toto)*, *la cabeza con los movimientos conectados con la metonimia* y último el contexto de *la cabeza como metáfora de la pérdida de la vida*. El fin de la parte checa formó una tabla con la frecuencia de todos los fragmentos aparecidos en los contextos analizados y para mejor ilustración un gráfico con la frecuencia antes obtenida.

En ambas partes, en la española y en la checa, hemos encontrado un contexto que nombramos *los otros* que contenían los contextos en los que el término *la cabeza* o *hlava* no tenían significado especial para analizar. En estos contextos estaba nuestro término buscado en el significado del *apellido*, del *nombre de un libro* o del *nombre de alguna competencia*.

Después de analizar todos los fragmentos en ambas lenguas siguió un capítulo donde hemos comparado y comentado la frecuencia de los diversos contextos ya antes mencionados.

En ambas columnas de cada lengua el primer puesto ocupaba el contexto de *la cabeza como la parte física del cuerpo humano*. La mayoría de los fragmentos que contenían este contexto de la cabeza física eran del ámbito criminal. El segundo puesto fue también igual en ambas lenguas y ese ocupaba el contexto de *la cabeza como la sede de la mente*. El tercer, cuarto y quinto puesto, que expresaba la frecuencia de los contextos analizados ya era en cada lengua diferente. El sexto puesto era igual, el contexto que ocupaba este puesto era *la cabeza como la sede del talento y de la razón*. El resto de los contextos ya tenía diferentes puestos en cada lengua y la frecuencia de los contextos no correspondía.

Uno de los últimos capítulos fue dedicado al lenguaje figurado del libro *Nádoba plná řeči* de la autora Irena Vaňková. En este capítulo hemos buscado la similitud entre los fragmentos que hemos encontrado en el corpus checo y español y los fragmentos usados por la autora en su obra. Entre las similitudes encontradas mencionamos por ejemplo el ámbito de las figuras fraseológicas que expresaban el somatismo. El ejemplo puesto por la autora en su libro fue *la cabecita del clavo*. La similitud que hemos encontrado en el corpus checo era la siguiente (138).

(138) *Hay más tipos, toma el que corresponda a la forma de un tornillo. Los más experimentados pueden usar una broca con mayor diámetro para sumergir, es decir el mismo diámetro que tiene la cabeza del tornillo o de la broca, aconseja Tomáš Hanzlík. (Doma DNES, 2014)*

El último capítulo antes de la conclusión de nuestra tesis era el capítulo dedicado a los autores George Lakoff y Mark Johnson y su obra *Metafory, kterými žijeme*. En este

capítulo hemos hecho la comparación de nuestros fragmentos analizados y los fragmentos mencionados por los autores. La comparación la hemos hecho de la manera paralela a como la hemos hecho en el capítulo anterior con la autora Irena Vaňková y su obra. En el libro *Metafory, kterými žijeme* hemos encontrado varias similitudes entre las que mencionamos la metáfora de orientación ESTAR SUBYUGADO A LA AUTORIDAD SIGNIFICA ESTAR ABAJO (139).

(139) *"Te sentís muy indefenso cuando ves semejante pelea. Pero no te queda otra que callarte la boca, agachar la cabeza y seguir de largo con tus hijos lo más rápido posible." Así resumió Micaela Valverde, una joven de 22 años, la preocupación de los vecinos del Abasto ante la reiteración de episodios de este tipo. (La nación 2012)*

Otra similitud que hemos encontrado era con la metáfora EL BUENO ESTÁ ARRIBA (140).

(140) *La universidad de Chile no pudo ayer levantar la cabeza tras la derrota por 4-1 del pasado jueves frente al Deportivo Quito por la Copa Libertadores y perdió de visita por 0-2 ante la Universidad de Concepción. (Panam America, 2012)*

El fin de nuestra tesis lo formó la conclusión y la literatura usada con las páginas web que nos ayudaban a escribir nuestra tesis.

Seznam použité literatury:

- COROMINAS, Joan, Breve Diccionario Etimológico de la lengua castellana, Madrid, Gredos 1987
- CUENCA María Josep, HILFERTY Joseph, *Introducción a la lingüística cognitiva*, Editorial Ariel, Barcelona 1999
- DRULÁK, Petr. *Svět jako metafora*, Mezinárodní vztahy 4/2006
- DUBSKÝ, Josef, Základy španělské lexikologie pro překladatele a tlumočníky, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1977
- ERBAN, Karel, *O metaforách*, Naše řeč, ročník 19 (1935), číslo 2
- GARIPOVA CASTELLANOVA NAILYA (2015) *Los recursos estilísticos en las novelas de Vladimir Nabokov*, Editorial Liber Factory
- PAVELKA, Jiří. *Anatomie metafor*, Nakladatelství Blok Brno, 1982
- HOROWITZ, A. C. (2007). Anthropomorphism. In M. Bekoff (Ed.), *Encyclopedia of Human-Animal Relationships*. Greenwood Publishing Group, Westport
- JOSEP CUENCA, Maria , HILFERTY, Joseph . *Introducción a la lingüística cognitiva*. Grupo Planeta (GBS), 1999
- KLEIBER, Georges. *La sémantica de los prototipos*, 1995
- KLIMEŠ, Lumír, *Slovník cizích slov*, SPN, Praha, 1998
- KOSTELNÍK, Jakub. *Metafora a metonymie ve vývoji ruské poezie*. Brno, 2007. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta.
- KOVECSES, Zoltan. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford University Press, 2010
- LAKOFF, George. - JOHNSON, Mark. *Metafor*, *kterými žijeme*. George Lakoff, Mark Johnson. Vyd. 1. Brno: Host, 2002. 280 s. ISBN 8072940716
- MAREŠ Petr, *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky*, Univerzita Karlova v Praze, 2014
- NEBESKÁ, Iva. *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky*, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, Univerzita Karlova v Praze, 2004
- PAVELKA, Jiří. 5. Metafora - klíč k literárnímu dílu, 1998
- REJZEK, Jiří, *Český etymologický slovník*, Leda 2012
- SOLEDAD FUNES, María: *El significado de la preposición de un análisis de las extensiones del sentido central de posesión*, Universidad de Buenos Aires – CONICET

VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči (Člověk, řeč a přirozený svět)*, 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum Univerzity Karlovy v Praze, 2007, 312 s., ISBN: 978-80-246-1122-8

Internetové zdroje:

Český národní korpus:

https://kontext.korpus.cz/first_form?corpname=omezeni%2Fsyn2015

Španělský korpus CORPES XXI:

<http://web.frl.es/CORPES/view/inicioExterno.view;jsessionid=5A3A93FAE678EE8C576A91B3D0E878A5>

Slovník Španělské královské akademie: <http://dle.rae.es/?w=diccionario>

Slovník spisovného jazyka českého: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>

Etymologie příjmení: <http://www.surnames.org/apellidos/cabezas.htm>